

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МИКОЛАЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ЕКОНОМІКИ ТА УПРАВЛІННЯ
ФАКУЛЬТЕТ МЕНЕДЖМЕНТУ

Кафедра менеджменту та маркетингу

Інформаційно-консультаційне забезпечення аграрної сфери

Методичні рекомендації та завдання
для проведення практичних занять і самостійної роботи
здобувачами вищої освіти факультету менеджменту для спеціальності
073 – «Менеджмент» освітнього ступеня магістр
денної та заочної форм навчання

МИКОЛАЇВ
2017

УДК 005.942:338.432

I-74

Друкується за рішенням науково-методичної комісії факультету менеджменту Миколаївського національного аграрного університету від 24 травня 2017 року, протокол № 9.

Укладачі:

- В. В. Клочан – д-р. екон. наук, професор кафедри менеджменту та маркетингу,
Миколаївський національний аграрний університет
- І. В. Безп'ята – канд. екон. наук, доцент кафедри економіки підприємств,
Миколаївський національний аграрний університет

Рецензенти:

- М. В. Зось-Кіор – д-р. екон. наук, професор кафедри менеджменту і логістики,
Полтавський національний технічний університет імені Юрія
Кондратюка;
- Т. Я. Іваненко – канд. екон. наук, доцент кафедри управління виробництвом та
інноваційною діяльністю підприємств, Миколаївський
національний аграрний університет.

ЗМІСТ

Мета, завдання курсу, вимоги до основних знань студентів.....	4
ЗМІСТОВНИЙ МОДУЛЬ 1. Аспекти інформаційного та консультативного забезпечення аграрної сфери.....	6
1.1. Організаційно-економічна сутність і науково-прикладне значення інформаційного та консультативного забезпечення аграрної сфери	6
1.2. Умови, чинники і принципи формування та функціонування системи інформаційно-консультативного забезпечення.....	10
1.3. Зарубіжний досвід сільськогосподарського консультування.....	14
1.4. Ретроспектива інформаційно-консультативного обслуговування вітчизняного сільськогосподарства.....	16
1.5. Особливості нинішнього етапу розвитку системи	19
ЗМІСТОВНИЙ МОДУЛЬ 2. Базові передумови створення і розвитку системи інформаційно-консультативного забезпечення аграрної сфери....	22
2.1. Становлення інституціонального середовища системи.....	22
2.2. Соціально-економічні трансформації в аграрній сфері.....	25
2.3. Сільськогосподарське дорадництво як складова системи.....	34
ЗМІСТОВНИЙ МОДУЛЬ 3. Стратегія розвитку та шляхи підвищення ефективності системи інформаційно-консультативного забезпечення аграрної сфери.....	40
3.1. Удосконалення системи інформаційно-консультативного забезпечення аграрної сфери.....	40
3.2. Розвиток кооперативних форм інформаційно-консультативного обслуговування.....	43
3.3. Впровадження інновацій в систему інформаційно-консультативного забезпечення.....	49
3.4. Оптимізація джерел фінансування інформаційно-консультативних служб.....	53
Індивідуальні завдання для самостійної роботи здобувачів з дисципліни «Інформаційно-консультативне забезпечення аграрної сфери».....	59
Контроль знань.....	65
Список літературних джерел.....	66

Мета, завдання курсу, вимоги до основних знань студентів

З переходом до ринкових відносин, розвитком приватних форм господарювання на землі, необхідністю підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції особливого значення набуває консультаційна робота як метод демократичного управління та об'єкт підприємницької діяльності.

Світовий досвід свідчить, що у вирішенні цих проблем активну роль відіграє ринкова система розповсюдження сільськогосподарських знань та інформації, яка формується на зміну існуючим, але малоефективним у нових умовах системам підвищення кваліфікації спеціалістів і впровадження досягнень науково-технічного прогресу в агропромислове виробництво.

В умовах ринкової економіки успішно функціонують лише ті підприємства, які грамотно і компетентно визначають вимоги ринку, впроваджують інновації і, відповідно, створюють та організовують виробництво конкурентоспроможної продукції.

Метою курсу є розкриття можливостей системи інформаційно-консультаційного забезпечення аграрної сфери і розробка рекомендацій щодо ефективного використання її потенціалу.

Основними завданнями курсу є:

- дослідження аспектів інформаційного та консультаційного забезпечення аграрної сфери;
- вивчення передумов створення і розвитку системи інформаційно-консультаційного забезпечення аграрної сфери;
- обґрунтування стратегії розвитку та шляхи підвищення ефективності системи інформаційно-консультаційного забезпечення аграрної сфери.

У результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен знати:

- структуру світових систем служби сільськогосподарського дорадництва;
- роль системи сільськогосподарського дорадництва в Україні та характеристику діючих моделей;
- методологію організації навчальних заходів: консультацій, семінарів, демонстрацій тощо;
- особливості роботи з інформаційно-комунікаційними системами;
- методологію роботи з окремими людьми, групами, громадянами і громадськими організаціями;
- філософські та етичні аспекти дорадчої діяльності;
- особливості економічного аналізу і консультування з профілю роботи фахівця.

вміти:

- спілкуватися з людьми різних соціальних верств;
- визначати потребу фермерів та сільськогосподарських товаровиробників у наданні консультаційних послуг;

- кваліфіковано застосовувати масові, групові та індивідуальні методи роботи з сільськими товаровиробниками;
- вибирати найбільш дійові методи розповсюдження інформації;
- використовувати сучасні інформаційні технології в роботі дорадчої служби;
- організовувати взаємодію дорадчих служб з сільськими товаровиробниками, громадами та громадськими організаціями.

ЗМІСТОВНИЙ МОДУЛЬ 1

АСПЕКТИ ІНФОРМАЦІЙНОГО ТА КОНСУЛЬТАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ АГРАРНОЇ СФЕРИ

1.1. Організаційно-економічна сутність і науково-прикладне значення інформаційного та консультативного забезпечення аграрної сфери

Питання для розгляду на практичних заняттях та самостійного опрацювання:

1. Понятійно-категоріальний апарат системи інформаційно-консультативного забезпечення.
2. Поняття обслуговування та забезпеченість і їх визначення.
3. Види консультативних послуг.
4. Організаційна структура системи інформаційно-консультативного забезпечення аграрної сфери.
5. Функціонування системи інформаційно-консультативного забезпечення аграрної сфери.

Завдання:

1. Знайдіть відповідність:

А	Загальне управління	1	Реклама і стимулювання збуту; відносини з громадськістю; дизайн; прямий маркетинг; вивчення ринків; стратегія маркетингу; розробка нової продукції; ціноутворення; управління збутом; навчання збутової діяльності; соціально-економічні дослідження і прогнозування
Б	Діяльність адміністрації	2	Навчальне консультування; інженерний консалтинг; екологічний консалтинг; інформаційний консалтинг; юридичний консалтинг; консалтинг з управління розподілом матеріалів і матеріально-технічного забезпечення; консалтинг у державному секторі
В	Фінансове управління	3	Система обліку; оцінка капітальних витрат; господарський оборот; зниження собівартості продукції, робіт і послуг; неплатоспроможність (банкрутство); збільшення прибутку; збільшення доходів; оподаткування; фінансові резерви
Г	Управління кадрами	4	Аналіз роботи; ведення діловодства; організація і методи управління; регулювання ризиків; гарантії безпеки; устаткування робочих місць

Д	Маркетинг		5	Автоматизація виробничих процесів; використання обладнання, устаткування; промисловий інжиніринг; регулювання внутрішнього розподілу ресурсів; схеми організації робіт; управління виробництвом; планування виробництва; підвищення продуктивності праці; закупівлі; контроль якості; контроль за постачанням
Е	Виробництво		6	Системи управління; застосування комп'ютерів в аудиті й оцінці діяльності; електронна видавнича діяльність; електронна пошта; використання інтернет-ресурсів; інформаційно-пошукові системи; проектування і розробка систем; вибір і установка систем
Є	Інформаційні технології		7	Професійний рух; забезпечення рівних можливостей; пошук кадрів; відбір претендентів на роботу; охорона здоров'я і безпека; програми заохочення, внутрішні зв'язки, комунікації; оцінка робіт; трудові угоди й зайнятість; навчання менеджменту; планування робочої сили; мотивація; пенсії; аналіз функціонування; психологічна оцінка; винагороди; підвищення кваліфікації працівників
Ж	Спеціалізовані послуги		8	Визначення ефективності системи управління; оцінка діяльності суб'єктів господарювання; управління інноваціями; визначення конкурентоспроможності і вивчення кон'юнктури ринку; диверсифікація; оцінка управління; організаційна структура і розвиток; управління проектами; управління якістю; реорганізація структури; стратегічне планування

2. Використовуючи додаткові літературні джерела побудувати організаційну структуру системи інформаційно-консультаційного забезпечення аграрної сфери:

	«»		«»		«»	

Тестові завдання:

1. Інформація – це ...

а) нематеріальний ресурс людства, що є результатом пізнавальної діяльності і соціальної взаємодії людей і який, у тій чи іншій формі та ступені адекватності, відображує все існуюче в живій і неживій природі та може

зберігатися, оброблятися і використовуватися для сучасних і майбутніх потреб людини і суспільства;

б) сукупність знань, даних або будь-яких інших відомостей у довільній формі, в тому числі електронній, підбір і розташування складових частин якої та її упорядкування є результатом творчої праці, і складові частини якої є доступними індивідуально і можуть бути знайдені за допомогою спеціальної пошукової системи на основі електронних засобів чи інших засобів;

в) інтегрована сукупність структурованих і взаємозалежних знань, даних, винаходів організована за певними правилами, які передбачають загальні принципи опису, зберігання і обробки даних.

2. Основні прагматичні властивості інформації:

- а) ріст інформації, старіння;
- б) безперервність, дискретність;
- в) новизна, корисність, цінність, достовірність, актуальність.

3. Основні атрибутивні властивості інформації:

- а) ріст інформації, старіння;
- б) безперервність, дискретність;
- в) новизна, корисність, цінність, достовірність, актуальність.

4. Основні динамічні властивості інформації:

- а) ріст інформації, старіння;
- б) безперервність, дискретність;
- в) новизна, корисність, цінність, достовірність, актуальність.

5. Система інформаційного забезпечення аграрної сфери – це ...

а) сукупність соціальних, техніко-технологічних та організаційно-економічних складових, цілісна єдність яких забезпечує збір, оброблення та передачу зацікавленим юридичним та фізичним особам відомостей і даних про процеси та явища, що відбуваються в мікроекономічному та макроекономічному аграрному середовищі, нових ідей та знань з метою прийняття ними адекватних рішень стосовно ведення результативної соціально-економічної та виробничо-господарської діяльності в сільському господарстві;

б) цілісна сукупність функціонально взаємопов'язаних і взаємодіючих структурних елементів, дія яких спрямована на вирішення завдань щодо надання консультаційної допомоги сільськогосподарським товаровиробникам і сільському населенню;

в) комплекс знань, пов'язаних з науковим пошуком, проведенням досліджень, постановкою експериментів з метою розширення наявних та отримання нових знань, перевірки наукових гіпотез, встановлення закономірностей, наукових узагальнень, наукового обґрунтування проєктів для успішного розвитку сільського господарства.

6. Система консультаційного забезпечення аграрної сфери – це ...

а) сукупність соціальних, техніко-технологічних та організаційно-економічних складових, цілісна єдність яких забезпечує збір, оброблення та передачу зацікавленим юридичним та фізичним особам відомостей і даних про процеси та явища, що відбуваються в мікроекономічному та макроекономічному аграрному середовищі, нових ідей та знань з метою прийняття ними адекватних рішень стосовно ведення результативної соціально-економічної та виробничо-господарської діяльності в сільському господарстві;

б) цілісна сукупність функціонально взаємопов'язаних і взаємодіючих структурних елементів, дія яких спрямована на вирішення завдань щодо надання консультаційної допомоги сільськогосподарським товаровиробникам і сільському населенню;

в) юридична особа незалежно від її організаційно-правової форми та форми власності, структурний підрозділ аграрного навчального закладу, науково-дослідної установи, які внесені до Реєстру дорадчих служб, здійснюють дорадчу діяльність, у складі яких працює не менше трьох дорадників, які пройшли реєстрацію відповідно до законодавства і внесені до Реєстру дорадників.

7. Організаційна структура системи інформаційно-консультаційного забезпечення аграрної сфери:

а) державний рівень «» регіональний рівень «» рівень окремих агротоваровиробників;

б) світовий рівень «» національний рівень «» регіональний рівень «» на рівні окремих підприємств;

в) державний рівень «» регіональний рівень «» районний рівень «» споживачі інформації та послуг.

8. Система інформаційно-консультаційного забезпечення умовно включає:

а) інформаційну, інноваційну, консультаційну, освітню підсистеми;

б) інформаційну та консультаційну підсистеми;

в) інформаційну, інвестиційну, консультаційну, наукову підсистеми.

9. Інформаційна підсистема являє собою ...

а) відкриту структуру загального доступу і має інформаційно-довідковий характер з можливим поповненням баз даних інформаційними ресурсами, що надаються науковими установами та освітніми організаціями, органами управління, засобами масової інформації, ринковими та іншими структурами АПК.;

б) структури з надання консультаційних послуг з питань управління та організації виробництва, освоєння інноваційних розробок і передового виробничого досвіду, економіки виробництва, оподаткування, бізнес-планування, маркетингу та ін. З метою завершення формування цієї підсистеми

необхідним є проведення комплексу заходів щодо створення ринку консультаційних послуг, розробки механізмів та інструментів взаємодії суб'єктів інформаційно-консультаційної діяльності на всіх рівнях;

в) сукупність навчальних закладів всіх рівнів акредитації, систему професійної освіти, центри навчання кадрів, які забезпечують підготовку й підвищення кваліфікації сільськогосподарських товаровиробників усіх форм власності, працівників органів управління АПК та інших господарюючих суб'єктів.

10. Консультаційна підсистема являє собою ...

а) структури з надання консультаційних послуг з питань управління та організації виробництва, освоєння інноваційних розробок і передового виробничого досвіду, економіки виробництва, оподаткування, бізнес-планування, маркетингу та ін. З метою завершення формування цієї підсистеми необхідним є проведення комплексу заходів щодо створення ринку консультаційних послуг, розробки механізмів та інструментів взаємодії суб'єктів інформаційно-консультаційної діяльності на всіх рівнях;

б) наукові організації, а також інші структури, що забезпечують створення інновацій і надають сприяння сільгосптоваровиробникам в освоєнні їх. Ця підсистема передбачає здійснення єдиної інноваційної політики в АПК, формування банку інноваційних розробок, формування позабюджетних фондів розвитку інноваційної діяльності, прискорення процесу впровадження і освоєння інноваційних розробок у виробництві, пошук і залучення інвесторів до реалізації інноваційних проектів;

в) сукупність навчальних закладів всіх рівнів акредитації, систему професійної освіти, центри навчання кадрів, які забезпечують підготовку й підвищення кваліфікації сільськогосподарських товаровиробників усіх форм власності, працівників органів управління АПК та інших господарюючих суб'єктів.

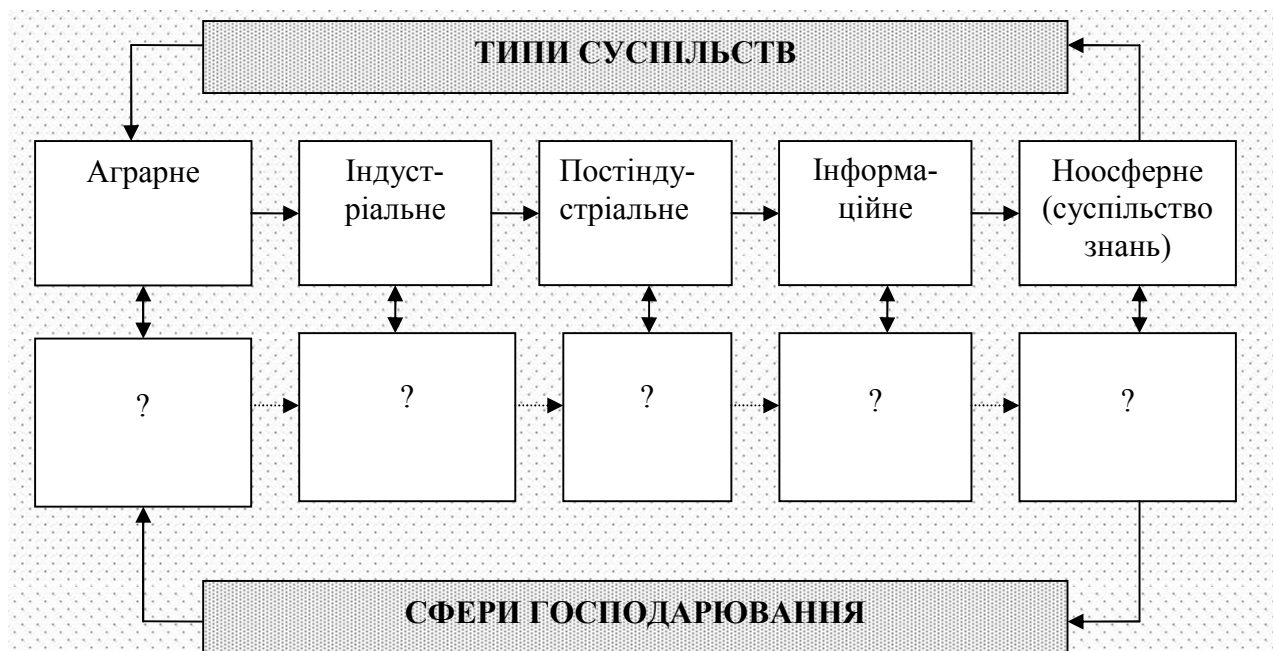
1.2. Умови, чинники і принципи формування та функціонування системи інформаційно-консультаційного забезпечення

Питання для розгляду на практичних заняттях та самостійного опрацювання:

1. Класифікація типів суспільств у науці.
2. Становлення і розвиток інформаційного суспільства.
3. Розвиток мережі Інтернет в Україні.
4. Розвиток сфери інформаційно-комунікаційного поширення знань та надання інформаційно-консультаційних послуг.

Завдання:

1. Дослідивши класифікацію типів суспільства в науці (рис. 1) охарактеризуйте основні типи суспільств з урахуванням господарювання.

Рисунок 1 – Класифікація типів суспільств у науці

2. Знайти інформацію про окремі складові системи інформаційно-консультаційного забезпечення аграрної сфери (певний рівень дорадчої служби) та оформити презентацію у Power Point.

У презентації потрібно обов'язково відмітити коротко про службу, історія утворення, мета та завдання служби, поточна інформація.

Тестові завдання:

1. Термін інформаційне суспільство запропонував ...

- а) японський вчений Ю. Хаяші;
- б) російський вчений В. Іноземцев;
- в) англійський вчений Д. Лайон.

2. Найбільш суттєвий вплив на становлення і розвиток інформаційного суспільства мав чинник:

а) розвиток інформаційних технологій; набуття інформацією глобального характеру;

б) зростання технічних можливостей збору, оброблення, зберігання, передачі інформації і доступу до неї; посилення впливу інформації на розвиток різних сфер людської діяльності;

в) зміни в економіці, соціальній структурі суспільства, глобалізаційних процесах, суспільній свідомості.

3. Посилення впливу інформаційних та комунікаційних технологій на всі сфери життя суспільства є характерною особливістю ...

- а) сучасного індустріального суспільства;
- б) інформаційного суспільства;
- в) цивілізаційного розвитку людства.

4. До основних принципів формування і функціонування інформаційно-консультаційних систем можна віднести:

- а) принципи інформаційності, послідовності, ефективності функціонування, законності;
- б) принципи безперервності інформаційного процесу, послідовності, ефективності функціонування, законності;
- в) принципи безперервності інформаційного процесу, послідовності, ефективності роботи, інноваційності, комплексності.

5. Принцип безперервності інформаційного процесу ...

а) належить до визначальних у зв'язку з необхідністю постійного і безперервного відбиття перебігу виробничо-господарських процесів у вигляді різноманітної інформації. Інформаційні системи реалізують даний принцип через застосування відповідних технічних засобів збору, нагромадження, перетворення і передачі інформації в поєднанні з використанням методів математичної статистики, моделей прогнозно-аналітичних розрахунків та інших, необхідних для досягнення результату засобів і методів обробки інформації;

б) ґрунтується на тому, що перебіг інформаційного процесу складається з окремих, розподілених у часі, інформаційних фрагментів. Тому і рух інформації від місця її виникнення до одержувача відбувається поетапно, а кожний з етапів характеризує певний епізод інформаційного процесу;

в) передбачає досягнення раціонального співвідношення між витратами на створення системи і цільовими ефектами, що їх отримують у процесі функціонування її. Важливість дотримання даного принципу об'єктивно зумовлена дією закону конкуренції, відповідно до якого в конкурентному змаганні перемагає сильніший, тобто той, хто забезпечує вищу ефективність функціонування.

6. Принцип послідовності ...

а) належить до визначальних у зв'язку з необхідністю постійного і безперервного відбиття перебігу виробничо-господарських процесів у вигляді різноманітної інформації. Інформаційні системи реалізують даний принцип через застосування відповідних технічних засобів збору, нагромадження, перетворення і передачі інформації в поєднанні з використанням методів математичної статистики, моделей прогнозно-аналітичних розрахунків та інших, необхідних для досягнення результату засобів і методів обробки інформації;

б) ґрунтується на тому, що перебіг інформаційного процесу складається з окремих, розподілених у часі, інформаційних фрагментів. Тому і рух інформації від місця її виникнення до одержувача відбувається поетапно, а кожний з етапів характеризує певний епізод інформаційного процесу;

в) передбачає досягнення раціонального співвідношення між витратами на створення системи і цільовими ефектами, що їх отримують у процесі функціонування її. Важливість дотримання даного принципу об'єктивно зумовлена дією закону конкуренції, відповідно до якого в конкурентному змаганні перемагає сильніший, тобто той, хто забезпечує вищу ефективність функціонування.

7. Принцип ефективності ...

а) належить до визначальних у зв'язку з необхідністю постійного і безперервного відбиття перебігу виробничо-господарських процесів у вигляді різноманітної інформації. Інформаційні системи реалізують даний принцип через застосування відповідних технічних засобів збору, нагромадження, перетворення і передачі інформації в поєднанні з використанням методів математичної статистики, моделей прогнозно-аналітичних розрахунків та інших, необхідних для досягнення результату засобів і методів обробки інформації;

б) ґрунтується на тому, що перебіг інформаційного процесу складається з окремих, розподілених у часі, інформаційних фрагментів. Тому і рух інформації від місця її виникнення до одержувача відбувається поетапно, а кожний з етапів характеризує певний епізод інформаційного процесу;

в) передбачає досягнення раціонального співвідношення між витратами на створення системи і цільовими ефектами, що їх отримують у процесі функціонування її. Важливість дотримання даного принципу об'єктивно зумовлена дією закону конкуренції, відповідно до якого в конкурентному змаганні перемагає сильніший, тобто той, хто забезпечує вищу ефективність функціонування.

8. Інформатизація – це ...

а) комплекс методів і процедур, за допомогою яких реалізуються функції збирання, передавання, оброблення, зберігання та доведення до користувача інформації в організаційно-управлінських системах з використанням обраного комплексу технічних засобів;

б) технічна наука, що систематизує прийоми створення, збереження, відтворення, обробки і передачі даних засобами обчислювальної техніки, а також принципи, функціонування цих засобів і методи управління ними;

в) процес створення оптимальних умов для задоволення інформаційних потреб і реалізації не тільки прав громадян, а й органів державної влади, громадських організацій на основі використання інформаційних ресурсів, їх вільного формування й доступності, що передбачає задоволення всіх зацікавлених осіб достовірними, своєчасними і вичерпними знаннями у всіх

видах людської діяльності і пов'язана з процесом комп'ютеризації суспільства, в рамках якого розвивається і запроваджується технічна база обробки і накопичення інформації.

9. Що є засобами масової інформації в дорадництві?

- а) радіо, газети, телебачення, журнали, виставки;
- б) телебачення, журнали, Інтернет, газети, радіо;
- в) Інтернет, радіо, газети, телебачення, виставки;
- г) телебачення, радіо, журнали, газети, виставки, Інтернет.

10. Реальне практичне значення системи інформаційно-консультаційного обслуговування полягає не лише у наданні дорадчих послуг агротоваровиробникам, а й ...

- а) в організації поставок мінеральних добрив у системі агропромислового виробництва;
- б) в організації інформаційних потоків у системі агропромислового виробництва;
- в) в організації поставок матеріалів та обладнання у системі агропромислового виробництва;
- г) в організації продажу засобів захисту рослин у системі агропромислового виробництва.

1.3. Зарубіжний досвід сільськогосподарського консультування

Питання для розгляду на практичних заняттях та самостійного опрацювання:

1. Вивчення досвіду країн з розвинутою системою інформаційно-консультаційного забезпечення сільського господарства Велика Британія, Данія, Канада, Нідерланди, США, Німеччина.

2. Досвід сільськогосподарського консультування в постсоціалістичних країнах, а також країнах колишнього Радянського Союзу: Польща, Прибалтійські країни та Російська Федерація.

Тестові завдання:

1. В якому році була створена Національна сільськогосподарська консультаційна служба Англії та Уельсу (NAAS) у Великій Британії?

- а) 1943 р.;
- б) 1944 р.;
- в) 1945 р.;
- г) 1946 р.

2. В якому році Національна сільськогосподарська консультативна служба Англії та Уельсу була приватизована й перейменована в Приватне консультативне агентство (ADAS)?

- а) 1991 р.;
- б) 1992 р.;
- в) 1995 р.;
- г) 1999 р.

3. Сільськогосподарська консультативна служба Данії представлена такими організаційними рівнями:

- а) загальнонаціональний і місцевий;
- б) державний, регіональний та місцевий;
- в) світовий, національний та регіональний;
- г) загальнонаціональний та регіональний.

4. Консультативний центр сільського господарства в Данії виконує функції:

- а) сільськогосподарська пропаганда, поради з технічних питань, консультації з питань розвитку землеробства, тваринництва, впливу сільськогосподарської діяльності на навколишнє середовище тощо;
- б) надають інформаційну допомогу працівникам сфери передачі знань і радникам (консультантам) організацій, що виходять на прямий контакт із фермерами;
- в) самостійно проводить експерименти і наукові дослідження та забезпечує місцевий рівень оперативною інформацією як про нові наукові розробки в Данії, так і за кордоном.

5. У Нідерландах у структурі інформаційно-консультативного забезпечення функціонують:

- а) Консультативний центр сільського господарства, а також мережа з консультативних фермерських центрів, розташованих на всій території країни, що співпрацюють з різноманітними селянськими асоціаціями та об'єднаннями малоземельних селян;
- б) національні консультативні центри, сільськогосподарська служба впровадження (Agricultural Extension Service, DLV), соціально-економічні консультативні служби фермерських організацій, а також консультанти обслуговуючих і переробних фірм, конкретні фахівці (бухгалтери, банківські працівники, ветеринари та ін.);
- в) система інформаційного та консультативного забезпечення на рівні воєводства, повіту, сільської гміни.

6. Функцію забезпечення інформацією та консультативними послугами виконує державна служба «Екстеншн Service».

- а) в США;

- б) в Данії;
- в) в Нідерландах;
- г) в Польщі.

7. Коли і де виникла «Екстеншн»?

- а) 1867 р., Англія;
- б) 1780 р., США;
- в) 1914 р., Росія;
- г) 1896 р., Нідерланди.

8. Які моделі розвитку «Екстеншн» в світі?

- а) державна університетська, державна міністерська, приватна, громадська;
- б) державна, приватна, громадська, змішана;
- в) державна університетська, державна міністерська, змішана;
- г) державна університетська, державна міністерська, приватна.

9. Які моделі агроконсалтингу Російської Федерації?

- а) формування, створені як підрозділи галузевих органів управління АПК, а також державних унітарних підприємств;
- б) автономні некомерційні та комерційні консультативні формування;
- в) формування на базі: аграрних університетів, коледжів, науково-дослідних інститутів, інститутів перепідготовки і підвищення кваліфікації кадрів;
- г) наведене в усіх пунктах.

10. Яка модель консалтингової служби у Франції?

- а) приватна;
- б) державна;
- в) громадська;
- г) змішана.

1.4. Ретроспектива інформаційно-консультаційного обслуговування вітчизняного сільського господарства

Питання для розгляду на практичних заняттях та самостійного опрацювання:

1. Історія інформаційно-консультаційного обслуговування аграрних товаровиробників в Україні.
2. Основи створення та роботи Вільного економічного товариства.

3. Процес становлення системи сільськогосподарського дорадництва в Україні.

4. Агрономічне консультування в радянські часи.

5. Створення нової системи інформаційно-консультаційного забезпечення.

Тестові завдання:

1. Товариство «Сільський господар» існувало в ...

- а) Галичині на початку ХХ ст.;
- б) Східній Україні кінець ХІХ ст.;
- в) Санкт-Петербурзі у 1705 р.

2. Автор праці «Основні ідеї і методи роботи громадської агрономії».

- а) О. Чаянов;
- б) О. Челінцев;
- в) М. Макаров;
- г) О. Рибніков.

3. У губерніях на території сучасної України існували різні типи агрономічних організацій:

- а) земські, проміжні, автономні;
- б) державні, проміжні, приватні;
- в) державна, змішана, автономна;
- г) централізована (губернська), змішана (проміжна, об'єднана), автономна (повітова).

4. Сільськогосподарський науковий комітет України був створений у ...

- а) 1924 р.;
- б) 1922 р.;
- в) 1920 р.;
- г) 1918 р.

5. Призначення Сільськогосподарського наукового комітету України:

- а) сприяння розвитку виробництва сільськогосподарської продукції;
- б) завдання координувати всю науково-дослідну діяльність у сільському господарстві і суміжних з ним галузях;
- в) головною метою якого є підвищення культури виробництва та збільшення доходів селянських господарств.

6. Організація, що була створена щодо консолідації агрономічного потенціалу України для відновлення та розвитку сільського господарства,

його продуктивних сил, тобто селянських господарств як основного об'єкта агрономічного впливу.

- а) Всеукраїнське агрономічне товариство;
- б) Товариство сільського господарства Південної України;
- в) Спілка сільськогосподарських кооперативних товариств.

7. Передумови створення сільськогосподарських дорадчих служб:

а) необхідність оволодіння принципово новими знаннями з аграрного менеджменту, маркетингу, технологій агропромислового виробництва, практичного досвіду ефективного господарювання;

б) початок переходу до створення системи, яка сучасними засобами ІТ-технологій через мережу Інтернет здійснювала б інформаційне забезпечення регіональних дорадчих служб і всіх зацікавлених у фаховій науково-технологічній інформації;

в) потрібність в дослідженнях в різних сферах сільськогосподарської науки, а також потреба в проведенні практичної й освітньої роботи серед селянства з різноманітних питань агрономії.

8. Перший дорадчий центр з інформаційно-консультаційного обслуговування селян було створено ...

- а) на початку 90-х років ХХ ст. у смт Заліщики Тернопільської області;
- б) на початку 80-х років ХХ ст. у смт Фрунзівка Одеської області;
- в) на початку 90-х років ХХ ст. у смт Буську Львівської області.

9. Як називалася програма – проект технічної допомоги Європейського Союзу, що надавалася окремим областям України в середині 90-х років ХХ ст.

- а) АДІАС;
- б) ТАСІС;
- в) ЕКСТЕНШН;
- г) АДІНАС.

10. У рамках адміністративної реформи указом Президента України «Про зміни у структурі центральних органів виконавчої влади» від 15 грудня 1999 року замість Міністерства агропромислового розвитку було створено ...

- а) Міністерство аграрної політики України;
- б) Міністерство аграрної безпеки та продовольства України;
- в) Міністерство аграрної політики та продовольства України;
- г) Міністерство агропродовольчої безпеки України.

1.5. Особливості нинішнього етапу розвитку системи

Питання для розгляду на практичних заняттях та самостійного опрацювання:

1. Сучасний етап розвитку системи інформаційно-консультаційного забезпечення аграрної сфери України.

2. Чинники, що визначають особливості сучасного розвитку системи інформаційно-консультаційного забезпечення аграрної сфери.

3. Характерні обставини щодо розвитку системи інформаційно-консультаційного забезпечення аграрної сфери.

Тестові завдання:

1. Коли і ким був прийнятий Закон України «Про сільськогосподарську дорадчу діяльність»?

- а) Президентом України 17 червня 1994 р.;
- б) Кабінетом Міністрів України 17 червня 2004 р.;
- в) Верховною Радою України 17 червня 2004 р.;
- г) Верховною Радою України 17 червня 1994 р.

2. Відповідно до Закону України «Про сільськогосподарську дорадчу діяльність» сільськогосподарська дорадча служба – це ...

а) юридична особа незалежно від її організаційно-правової форми та форми власності, структурний підрозділ аграрного навчального закладу, науково-дослідної установи, які внесені до Реєстру дорадчих служб, здійснюють дорадчу діяльність, у складі яких працює не менше трьох дорадників, що пройшли реєстрацію відповідно до законодавства і внесені до Реєстру дорадників;

б) фізична особа, яка на професійній основі здійснює дорадчу діяльність, склала кваліфікаційний іспит та одержала кваліфікаційне свідоцтво і внесена до Реєстру сільськогосподарських дорадників та сільськогосподарських експертів-дорадників.

в) сукупність дій та заходів, спрямованих на задоволення потреб особистих селянських та фермерських господарств, господарських товариств, інших сільськогосподарських підприємств усіх форм власності і господарювання, а також сільського населення у підвищенні рівня знань та вдосконаленні практичних навичок прибуткового ведення господарства.

3. Чинники, що визначають особливості сучасного розвитку системи інформаційно-консультаційного забезпечення аграрної сфери:

а) особливості використання вихідних даних інформаційної системи; специфічні особливості функціонування аграрного сектору; залежність системи інформаційно-консультаційного забезпечення від властивостей інформації

б) властивість інформаційної системи як цільної єдності складових елементів; особливості використання вихідних даних інформаційної системи; специфічні особливості функціонування аграрного сектору; залежність системи інформаційно-консультаційного забезпечення від властивостей інформації;

в) властивість інформаційної системи як цільної єдності складових елементів; особливості використання вихідних даних інформаційної системи; специфічні особливості функціонування аграрного сектору; необхідність створення бази даних агроресурсів щодо агрометеорологічних показників, технічних засобів, агрохімікатів, сортів, гібридів, порід.

4. Найбільш характерною особливістю сучасного етапу розвитку системи інформаційно-консультаційного забезпечення аграрної сфери стає ...

а) інноваційна спрямованість її формування і діяльності. Створення цілісної, ефективною і гнучкою системи надання інформаційних та консультаційних послуг зумовлює необхідність впровадження комплексної автоматизації процесів збору інформації, реєстрації її, передачі, зберігання, переробки і донесення отриманих результатів до зацікавлених юридичних і фізичних осіб;

б) неухильне зростання її ролі як каталізатора процесів соціального і економічного розвитку на селі. У сучасних умовах жодний господарюючий суб'єкт не може існувати відокремлено від інших виробничо-господарських структур та бути інформаційно ізольованим від тих процесів, що відбуваються в тому чи іншому секторі економіки, регіоні країни або частині світу;

в) забезпечення безперервного процесу збору, аналізу й оцінки необхідної інформації, в тому числі й про ситуацію на внутрішніх і зовнішніх ринках. Для аграрних підприємств потрібна така система інформаційного забезпечення, яка поряд з традиційною інформацією про наукову організацію виробництва, праці, управління тощо забезпечувала б потреби менеджменту в інформації про ринкове середовище, а саме: співвідношення між пропозицією і попитом; вимоги споживачів до якості товарів; динаміку цін; появу нових видів продукції, конкурентів тощо.

5. Важливою ознакою системи інформаційно-консультаційного забезпечення аграрної сфери є:

- а) циклічність;
- б) відкритість;
- в) послідовність;
- г) замкнутий цикл.

6. Окремі особливості формування і розвитку системи інформаційно-консультаційного забезпечення аграрної сфери ґрунтуються на властивостях ...

- а) інформації;

- б) консультацій щодо розвитку аграрної сфери;
- в) основних баз даних, які необхідні для її здійснення;
- г) системи.

7. Перспективним і прогресивним джерелом одержання інформації для управління виробничою і маркетинговою діяльністю підприємств аграрної галузі є:

- а) бази даних;
- б) консультації;
- в) аграрний сектор;
- г) сучасні інформаційні мережі.

8. До числа характерних особливостей системи інформаційно-консультаційного забезпечення аграрної сфери слід віднести й те, що:

- а) інформація в ній виступає і як предмет праці, і як продукт праці;
- б) просторова розосередженість виробничо-господарської діяльності;
- в) наявність великої кількості суб'єктів господарювання та їх організаційно-правова різноманітність.

9. Термін «зовнішнє середовище» включає:

- а) техніку, технологію, споживачів, постачальників, конкурентів, що діють всередині аграрної сфери та окремих її складових;
- б) економічні умови, законодавство, урядові акти, систему цінностей у суспільстві, громадську думку та інші фактори, що прямо чи опосередковано впливають на все, що відбувається всередині аграрної сфери та окремих її складових
- в) економічні умови, техніку, технологію, споживачів, постачальників, законодавство, урядові акти, конкурентів, систему цінностей у суспільстві, громадську думку та інші фактори, що прямо чи опосередковано впливають на все, що відбувається всередині аграрної сфери та окремих її складових.

10. Інформаційно-консультаційна система має стежити за:

- а) створенням цілісної, ефективною і гнучкою системи надання інформаційних та консультаційних послуг, що зумовлює необхідність впровадження комплексної автоматизації процесів збору інформації, реєстрації її, передачі, зберігання, переробки і донесення отриманих результатів до зацікавлених юридичних і фізичних осіб;
- б) змінами в зовнішньому середовищі, перебувати з ним у стані постійної взаємодії, одержувати в ньому необхідний продукт для своїх клієнтів;
- в) властивостями інформації як джерела різноманітних відомостей і даних, а також своєрідними рисами сфер використання вихідних даних системи в управлінні, виробництві, ринковій та соціальній діяльності.

ЗМІСТОВНИЙ МОДУЛЬ 2

БАЗОВІ ПЕРЕДУМОВИ СТВОРЕННЯ І РОЗВИТКУ СИСТЕМИ ІНФОРМАЦІЙНО-КОНСУЛЬТАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ АГРАРНОЇ СФЕРИ

2.1. Становлення інституціонального середовища системи

Питання для розгляду на практичних заняттях та самостійного опрацювання:

1. Фундаментальні передумови становлення і розвитку системи інформаційно-консультаційного забезпечення аграрної сфери.
2. Поняття інституціональне забезпечення. Модель інституціональної системи інформаційно-консультаційного забезпечення аграрної сфери.
3. Нормативно-правова база. Фактори формування інституціональної інфраструктури системи інформаційно-консультаційного забезпечення аграрної сфери.
4. Соціально-культурний аспект розвитку сільських територій.
5. Структурування внутрішнього інституціонального середовища сільської території.
6. Напрями діяльності держави в сільській місцевості на сучасному етапі.
7. Роль учасників інституціонального середовища інноваційного розвитку аграрного сектора.

Тестові завдання:

1. Основоположник інституціоналізму ...

- а) Т. Веблен;
- б) Д. Норт;
- в) Р. Шмідт;
- г) О. Тоффлер.

2. Поняття «інститут» визначається як ...

- а) система реально оформлених закладів та організацій;
- б) формальні та неформальні (ментально обумовлені) алгоритми, які дозволяють або забороняють суб'єктові певні дії, тобто норми поведінки;
- в) фактор зниження рівня невизначеності та базис для прогнозування поведінки суб'єктів у майбутньому.

3. Поняття «інституція» визначається як ...

- а) система реально оформлених закладів та організацій;

б) формальні та неформальні (ментально обумовлені) алгоритми, які дозволяють або забороняють суб'єктові певні дії, тобто норми поведінки;

в) фактор зниження рівня невизначеності та базис для прогнозування поведінки суб'єктів у майбутньому.

4. Інституціональне середовище системи інформаційно-консультаційного забезпечення аграрної сфери формують ...

а) різноманітні суб'єкти господарювання з наявними в них структурними підрозділами, менеджерами, спеціалістами, безпосередніми виконавцями виробничо-господарських процесів; жителі сільської місцевості; органи місцевої виконавчої влади та самоврядування;

б) функціональні інститути (правові, наукові, освітянські, інформаційні, торговельно-збутові, фінансово-кредитні, контролюючі, дорадчі тощо). Кожний із цих інститутів має відповідне цільове призначення, соціально-економічну значущість і виступає невід'ємною складовою даної системи;

в) з одного боку, різноманітні суб'єкти господарювання з наявними в них структурними підрозділами, менеджерами, спеціалістами, безпосередніми виконавцями виробничо-господарських процесів; жителі сільської місцевості; органи місцевої виконавчої влади та самоврядування, а з другого, – функціональні інститути (правові, наукові, освітянські, інформаційні, торговельно-збутові, фінансово-кредитні, контролюючі, дорадчі тощо). Кожний із цих інститутів має відповідне цільове призначення, соціально-економічну значущість і виступає невід'ємною складовою даної системи.

5. Інституціональна інфраструктура системи інформаційно-консультаційного забезпечення аграрної сфери формується і розвивається ...

а) під впливом взаємодії та в рамках інституціонального середовища сільського господарства і сільських територій, яке включає в себе широкий спектр формальних і неформальних інститутів, що забезпечують вирішення економічних, соціальних, екологічних, рекреаційних, демографічних та інших питань життєдіяльності людей;

б) в напрямі створення інституцій, що забезпечуватимуть ефективну взаємодію всіх складових агропродовольчої сфери. Подальший розвиток інституціональної інфраструктури забезпечуватиме удосконалення державних та суспільних інституцій, які забезпечуватимуть оптимальну систему оподаткування, ефективне використання державних коштів, прискорений розвиток підприємництва в агропродовольчій сфері;

в) специфічна система загальноприйнятих, законодавчо і традиційно усталених норм, правил та обмежень, а також організацій, формування, регулювання та використання яких забезпечує функціонування ринкової системи відповідно до мети і стратегії економічної політики держави.

6. Основне призначення інституціональної інфраструктури інформаційно-консультаційного забезпечення полягає у ...

а) здійсненні посередницьких функцій між працівниками і роботодавцями, що забезпечують ефективну зайнятість працездатного населення та їх соціальний захист у визначеному реальному інституціональному середовищі;

б) сприянні процесам переходу сільського господарства на інноваційну модель економічного зростання, системно-збалансованого адаптивного розвитку усіх його складових;

в) обслуговуванні взаємовідносин сільськогосподарських товаровиробників та їх безпосередніх споживачів, забезпечення їх гармонійної взаємодії, що можливо тільки при єдиному розвитку всіх її складових.

7. Стратегічне значення розвитку сільських територій при розбудові сприятливого інституціонального середовища насамперед для розвитку аграрного сектора повинно включати:

а) значення соціально-культурного, екологічного і рекреаційного аспектів розвитку сільських територій

б) значення політичного, економічного, соціально-культурного, екологічного аспектів розвитку сільських територій

в) значення політичного, соціально-культурного, екологічного і рекреаційного аспектів розвитку сільських територій;

г) значення політичного, демографічного, соціального, екологічного, міжнародного аспектів розвитку сільських територій.

8. Інституціональне середовище сільської території – це ...

а) органічне поєднання багатьох динамічних інституціональних структур різних рівнів. Виділяються інституціональні структури адміністративно-регульованої і неформальної економік, кожна з яких представляє собою упорядковану цілісність якісно однорідних інститутів, що регулюють економічні відносини суб'єктів господарювання, рух ресурсів і створення благ для сільської спільноти;

б) сукупність основоположних політичних, соціальних, юридичних і економічних правил, що визначають рамки людської поведінки й утворюють базис для виробництва, обміну і розподілу сільськогосподарської продукції для розвитку країни в цілому;

в) сукупність інституціональних умов, спрямованих на впорядкування трансформаційних процесів щодо відновлення, відтворення й охорони природних ресурсів, залучення їх у господарський обіг та усунення протиріч між потребами господарського комплексу в окремих складових природно-ресурсного потенціалу й забезпеченням стійкості еколого-економічних систем.

9. Учасники інституціонального середовища інноваційного розвитку аграрного сектора:

- а) сільськогосподарські товаровиробники, інвестори, державні органи, наукові установи та вищі навчальні заклади, інноватори, споживачі;
- б) аграрні підприємства, інвестори, державні органи, наукові установи та вищі навчальні заклади, споживачі;
- в) сільськогосподарські товаровиробники, наукові установи та вищі навчальні заклади, інноватори, споживачі.

10. Особливе місце в реалізації інноваційної політики в сучасних умовах повинно зайняти:

- а) впровадження в аграрне виробництво новітніх досягнень науки й техніки, прогресивних технологій та високотехнологічних напрацювань, випуск нових і еколого-безпечних видів продуктів харчування;
- б) питання створення сприятливого бізнес-середовища (конкуренція, інвестиції, інститути і т.д.), забезпечення конкурентного доступу до інфраструктури (енергетика, зв'язок, транспорт і т.д.); сприяння надійного та ефективного руху товарів до місця призначення ринків і забезпечення відповідності продукції вимогам якості та санітарним і фітосанітарним нормам;
- в) організація цілеспрямованого інформаційно-консультаційного забезпечення аграрної сфери з питань надання допомоги сільськогосподарським товаровиробникам в освоєнні інновацій та передового досвіду як вітчизняного, так і зарубіжного.

2.2. Соціально-економічні трансформації в аграрній сфері

Питання для розгляду на практичних заняттях та самостійного опрацювання:

1. Склад та структура ресурсного потенціалу сільськогосподарських товаровиробників.
2. Ефективність сільськогосподарського виробництва.
3. Трудові ресурси та зайнятість сільського населення. Освітній рівень сільського населення.
4. Забезпеченість комп'ютерною технікою населення.

Завдання:

1. Аналіз складу та структури ресурсного потенціалу сільськогосподарських товаровиробників.

1. За даними таблиці 1 проаналізувати загальну земельну площу та розподіл сільськогосподарських угідь за землевласниками та землекористувачами в Україні, розрахувавши їх структуру, зробити висновки.

Таблиця 1 Загальна земельна площа та розподіл сільськогосподарських угідь за землевласниками та землекористувачами в Україні на початок 2015 р., тис. га

Показники	Загальна земельна площа	Усі сільськогосподарські угіддя	З них		
			рілля	сіножаті	пасовища
Усього земель	60354,9	41511,7	32531,1	2407,3	5441,0
Землі сільськогосподарських підприємств і громадян	37717,1	36417,6	31066,9	1573,7	2852,3
у тому числі:					
- землі сільськогосподарських підприємств	21258,2	20548,9	19293,4	394,9	658,7
з них:					
державних	1128,8	943,6	780,7	33,1	95,1
недержавних	20129,4	19605,3	18512,7	361,8	563,6
- землі громадян	16458,9	15868,7	11773,5	1178,8	2193,6
Землі користувачів інших категорій	22637,8	5094,1	1464,2	833,6	2588,7

2. За даними таблиці 2 проаналізувати склад та структуру сільськогосподарських угідь в Україні, зробити висновки.

Таблиця 2 Склад та структура сільськогосподарських угідь в Україні (на початок року)

Роки	Сільськогосподарські угіддя, тис. га	У тому числі рілля, тис. га	У % до сільськогосподарських угідь	Посівні площі сільськогосподарських культур, тис. га	У % до ріллі
2011	41576,0	32476,5		26951,5	
2012	41557,6	32498,5		27670,5	
2013	41536,3	32518,4		27801,3	
2014	41525,8	32525,5		28329,3	
2015	41511,7	32531,1		27239,1	

3. На основі даних таблиці 3 зробити аналіз забезпеченості сільськогосподарською технікою в сільськогосподарських підприємствах України (включаючи фермерські господарства) за останні п'ять років. Зробити висновки.

4. На основі даних таблиці 4 проаналізувати використання наявних енергетичних потужностей в сільському господарстві України в динаміці. Зробити висновки.

Таблиця 3 Наявність сільськогосподарської техніки в сільськогосподарських підприємствах України (включаючи фермерські господарства), на кінець року

Показники	2011 р.	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.		
Трактори, тис. шт.	147,1	150,1	146,0	130,8	127,9		
Потужність двигунів тракторів, тис. кВт	12656	12942	12908	11826	12033		
Середня потужність двигуна трактора, кВт	86,0	85,9	88,4	90,4	94,1		
Зернозбиральні комбайни, тис. шт.	32,1	32,0	30,0	27,2	26,7		
Кукурудзозбиральні комбайни, тис. шт.	2,3	2,1	2,0	1,8	1,6		
Картоплезбиральні комбайни, тис. шт.	1,7	1,6	1,5	1,3	1,2		
Бурякозбиральні комбайни, тис. шт.	3,8	3,6	3,0	2,7	2,4		
Льнозбиральні комбайни, тис. шт.	0,4	0,3	0,3	0,2	0,2		
Установки та агрегати для доїння корів, тис. шт.	10,8	11,2	11,2	10,5	10,2		

Таблиця 4 Енергетичні потужності, що використовуються в сільському господарстві України, на кінець року, тис. кВт

Показники	2011 р.	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.		
Енергетичні потужності – всього	36360	41438	43223	39107	31020		
у тому числі:							
двигуни тракторів	12656	12942	12908	11826	12033		
двигуни комбайнів і самохідних машин	6201	6298	6199	5722	5797		
двигуни автомобілів	12152	12364	12636	10243	10044		
інші механічні двигуни	337	379	360	324	312		
електродвигуни і електроустановки	4999	9441	11098	10971	2806		
устаткування для виробництва відновлювальної енергії	2	3	12	13	21		
робоча худоба в перерахунку на механічну силу	13	11	10	8	7		
Енергетичні потужності в розрахунку на 100 га посівної площі, кВт	187	213	218	208	166		

2. Трудові ресурси та зайнятість сільського населення.

1. На основі даних таблиці 5 визначити питому вагу сільського населення в загальній кількості населення та основні показники ринку праці в сільській місцевості, а також проаналізувати дані показники в динаміці. Зробити висновки.

Таблиця 5 Основні показники демографічної ситуації та ринку праці в Україні

Показники	2011 р.	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.		
Чисельність наявного населення на кінець року – всього, тис. осіб	45633,6	45553,0	45426,2	42929,3	42760,5		
у тому числі сільське населення	14252,7	14174,4	14089,6	13256,2	13175,5		
Питома вага сільського населення в загальній кількості, %							
Економічно активне населення у віці 15-70 років у сільській місцевості, тис. осіб	6971,9	6878,6	6908,0	5850,6	5667,5		
Кількість зайнятого населення, тис. осіб	4394,4	4314,9	4386,9	3272,7	3123,8		
Кількість зареєстрованих безробітних у сільській місцевості на кінець року, тис. осіб	522,9	510,2	505,8	556,1	532,9		
Рівень зайнятості сільського населення, %							
Рівень безробіття сільського населення, %							
Середньомісячна заробітна плата в сільському господарстві на одного працівника, грн	1791	2026	2270	2476	3140		

3. Ефективність сільськогосподарського виробництва.

1. За допомогою даних таблиці 6 проаналізуйте зміну виробництва валової продукції сільського господарства в Україні (в постійних цінах 2010 р.) за останні двадцять п'ять років в цілому та в розрізі продукції рослинництва і тваринництва. Зробити висновки.

Таблиця 6 Динаміка виробництва валової продукції сільськогосподарства в Україні (в постійних цінах 2010 р.)

Роки	Валова продукція, всього		з неї			
	млрд грн	у % до 1990р.	рослинництва		тваринництва	
			млрд грн	у % до 1990р.	млрд грн	у до 1990р.
1990			145,5		137,3	
1995			106,3		77,6	
2000			92,8		58,2	
2005			114,5		65,1	
2010			124,6		70,3	
2015			168,4		71,0	

2. На основі вихідних даних таблиць 7 та 8 визначити та проаналізувати за останні п'ять років:

- показники фінансової діяльності сільськогосподарських підприємств (чистий прибуток (збиток) та рівень рентабельності операційної діяльності);

- показники ефективності сільськогосподарського виробництва в сільськогосподарських підприємствах (включаючи фермерські господарства) в Україні.

Зробити висновки.

Таблиця 7 Основні показники фінансової діяльності сільськогосподарських підприємств (включаючи фермерські господарства) в Україні

Показники	2011 р.	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.		
Чистий прибуток (збиток), млн грн	25267,0	26728,4	14925,7	21413,4	102279,0		
Підприємства, які одержали чистий прибуток							
- у % до загальної кількості	83,5	78,6	80,3	84,7	88,9		
- фінансовий результат, млн грн	30182,3	33570,1	26186,6	51668,0	127360,1		
Підприємства, які одержали чистий збиток							
- у % до загальної кількості							
- фінансовий результат, млн грн							
Рівень рентабельності операційної діяльності, %	24,7	22,8	11,7	21,4	39,1		

Таблиця 8 Показники ефективності сільськогосподарського виробництва в сільськогосподарських підприємствах (включаючи фермерські господарства) в Україні

Показники	2011 р.	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.		
Прибуток, збиток (-) від реалізації сільськогосподарської продукції, млн грн	25345,4	26843,1	14999,0	21474,4	102346,0		
Площа сільськогосподарських угідь, тис. га	26067,5	27462,4	25439,7	23258,0	33843,2		
Кількість найманих працівників в сільському господарстві, тис. чол.	633,7	623,9	582,2	530,9	493,3		
Рівень рентабельності виробництва сільськогосподарської продукції, %	27,0	20,5	11,2	25,8	43,0		
продукції рослинництва	32,3	22,3	11,1	29,2	52,6		
продукції тваринництва	13,0	14,3	11,3	13,4	9,8		

4. Забезпеченість комп'ютерною технікою.

1. На основі даних таблиці 9 про наявність парку обчислювальної техніки за типами ЕОМ в сільському господарстві, мисливстві та лісовому господарстві, проаналізуйте забезпечення діяльності сільськогосподарських товаровиробників сучасною електронно-обчислювальною технікою. Зробити висновки.

Таблиця 9 Наявність парку обчислювальної техніки за типами ЕОМ в «Сільському господарстві, мисливстві та лісовому господарстві»

Типи ЕОМ (процесорів)	Наявність ЕОМ, одиниць	Поповнення та вибуття парку ЕОМ у звітному році, одиниць			
		взято на баланс	введено в дію	знято з балансу	
				всього	що не підлягають експлуатації
ЕОМ, всього					
з них: середні ЕОМ типу „СМ”	3	-	-	-	-
Персональні ЕОМ, всього	41854	6113	5971	2067	1144
у т. ч. за типами процесорів:					
процесори початкового рівня, всього	11168	779	744	864	600
у т. ч.: Pentium75-233; Pentium-II; Pentium-III; Celeron 1700 і нижче класом	8016	615	598	549	388

AMD K6; K6-2; K6-3; Duron	1338	68	51	126	77
PowerPC (процесори G2, G1 і нижче класом)	375	18	18	38	28
VIA (всі типи); RISE (mP6 /P6 II); CENTAUR (Winchip)	130	13	13	19	5
8080 і нижче класом; PC/XT; PC/AT; 586; CYRIX	743	19	19	77	60
Інші процесори початкового рівня	566	46	45	55	42
сучасні процесори – всього	25259	3639	3550	1106	510
Pentium-IV; Pentium-M/4M; PentiumPro; Xeon MP/1M; PII-/PIII-/PVI-Xeon; Celeron (вище класом за Celeron 1700)	17826	2560	2499	815	393
AMD K7; Athlon MP/XP; Athlon 64; Opteron; Sempron (випуску до кінця 2004 року)	6060	822	813	229	86
PowerPC (процесори G3 та G4)	628	95	87	47	18
Інші сучасні процесори	745	162	151	15	13
надпотужні процесори – всього	5427	1695	1677	97	34
Intel Core (Yonah), Dual-Core Xeon LV (Sossaman); Pentium 4EE/4E/4F; IA-64 (Itanium, Itanium 2); EM64T NetBurst: [Pentium 4F (D0 і вище за класом), Pentium-D, Pentium Extreme Edition]; EM64T Intel® Core: [Xeon-Woodcrest, Intel Core 2 Duo]	4124	1428	1414	71	19
AMD K8:Turion-64; AMD-FX (з початку 2005р.); AMD-FX2	1049	220	217	19	9
PowerPC (процесори G5); AIM; Motorola MC680x0; VAX; KILOCORE; CELL; ARM; AVR; Sun Ultra SPARC; MIPS; Alpha DEC;	146	17	17	4	3
Інші надпотужні процесори	108	30	29	3	3

Тестові завдання:

1. У проекті Концепції комплексної державної програми реформ та розвитку сільського господарства України розглядаються такі можливі варіанти подальшого розвитку вітчизняного сільського господарства:

а) вивчення складових ресурсно-виробничого потенціалу аграрного сектора, дослідження стану та динаміки чисельності населення країни, потреби якого визначають масштаби та структуру попиту на аграрну продукцію, обґрунтування умов і чинників інноваційного розвитку та застосування сучасних інформаційних технологій і обчислювальної техніки в управлінні аграрним сектором;

б) збільшення обсягів виробництва валової сільськогосподарської продукції всіма категоріями господарств; зменшення площі деградованих сільськогосподарських угідь та прогрес у напрямі досягнення нейтрального рівня деградації земель; удосконалення структури сільськогосподарських угідь та напрямів;

в) ситуаційне реагування, ситуаційне реформування, проведення системних реформ.

2. Сутність першого варіанта подальшого розвитку вітчизняного сільського господарства полягає в:

а) концентрації зусиль та ресурсів на вирішенні поточних проблем сільського господарства та підтримці стабільності аграрного сектора. Це – консервативний шлях, орієнтований на підтримку та збереження існуючої системи організації та функціонування сільськогосподарського комплексу. При ньому прийняття і реалізація рішень відбуваються в рамках чинного законодавчого та нормативного поля і в залежності від ситуації, що складається в інших сферах народногосподарського комплексу;

б) вирішенні поточних питань шляхом реформування проблемних ланок. Це – шлях фрагментарних реформ, орієнтований на забезпечення оптимального існування аграрної галузі в існуючій системі народногосподарських, економічних і суспільно-політичних зв'язків. Зміни суттєво не торкаються чинного законодавчого і нормативного поля та орієнтуються на пристосування до існуючої системи відносин та ситуації, що складається в інших галузях економіки;

в) передбачає підхід до сільськогосподарської галузі як до системи взаємодіючих елементів, що функціонує в ієрархії надсистем (національна економіка → народне господарство України → світова економіка → світ та світова спільнота). Це – шлях проведення системних реформ, орієнтований на збалансоване, поетапне, поступове перетворення сільського господарства України у впливовий фактор світового продовольчого ринку.

3. Сутність другого варіанта подальшого розвитку вітчизняного сільського господарства полягає в:

а) концентрації зусиль та ресурсів на вирішенні поточних проблем сільського господарства та підтримці стабільності аграрного сектора. Це – консервативний шлях, орієнтований на підтримку та збереження існуючої системи організації та функціонування сільськогосподарського комплексу. При ньому прийняття і реалізація рішень відбуваються в рамках чинного законодавчого та нормативного поля і в залежності від ситуації, що складається в інших сферах народногосподарського комплексу;

б) вирішенні поточних питань шляхом реформування проблемних ланок. Це – шлях фрагментарних реформ, орієнтований на забезпечення оптимального існування аграрної галузі в існуючій системі народногосподарських, економічних і суспільно-політичних зв'язків. Зміни суттєво не торкаються чинного законодавчого і нормативного поля та орієнтуються на пристосування до існуючої системи відносин та ситуації, що складається в інших галузях економіки;

в) передбачає підхід до сільськогосподарської галузі як до системи взаємодіючих елементів, що функціонує в ієрархії надсистем (національна економіка → народне господарство України → світова економіка → світ та світова спільнота). Це – шлях проведення системних реформ, орієнтований на

збалансоване, поетапне, поступове перетворення сільського господарства України у впливовий фактор світового продовольчого ринку.

4. Сутність третього варіанта подальшого розвитку вітчизняного сільського господарства полягає в:

а) концентрації зусиль та ресурсів на вирішенні поточних проблем сільського господарства та підтримці стабільності аграрного сектора. Це – консервативний шлях, орієнтований на підтримку та збереження існуючої системи організації та функціонування сільськогосподарського комплексу. При ньому прийняття і реалізація рішень відбуваються в рамках чинного законодавчого та нормативного поля і в залежності від ситуації, що складається в інших сферах народногосподарського комплексу;

б) вирішенні поточних питань шляхом реформування проблемних ланок. Це – шлях фрагментарних реформ, орієнтований на забезпечення оптимального існування аграрної галузі в існуючій системі народногосподарських, економічних і суспільно-політичних зв'язків. Зміни суттєво не торкаються чинного законодавчого і нормативного поля та орієнтуються на пристосування до існуючої системи відносин та ситуації, що складається в інших галузях економіки;

в) передбачає підхід до сільськогосподарської галузі як до системи взаємодіючих елементів, що функціонує в ієрархії надсистем. Це – шлях проведення системних реформ, орієнтований на збалансоване, поетапне, поступове перетворення сільського господарства України у впливовий фактор світового продовольчого ринку.

5. Система взаємодіючих елементів, що функціонує в ієрархії надсистем:

а) народне господарство України → національна економіка → світ та світова спільнота → світова економіка;

б) національна економіка → народне господарство України → світова економіка → світ та світова спільнота;

в) національна економіка України → світова економіка → світова спільнота.

6. На даний час найбільш чисельною організаційно-правовою формою господарювання в аграрному секторі є:

а) господарські товариства;

б) державні підприємства;

в) фермерські господарства;

г) приватні підприємства.

7. Згідно з принципом Парето:

а) 80% знань спеціаліста потрібні лише у 20% випадків і, навпаки, для вирішення 80% проблем необхідно лише 20% отриманих знань;

б) 20% знань спеціаліста потрібні лише у 60% випадків і, навпаки, для вирішення 60% проблем необхідно лише 20% отриманих знань;

в) 100% знань спеціаліста потрібні лише у 10% випадків і, навпаки, для вирішення 100% проблем необхідно лише 10% отриманих знань.

8. В умовах скорочення зайнятості сільського населення важливу роль починає відігравати:

а) фактор політики держави, що впливає і на економічну ситуацію в країні, і на рівень соціальної захищеності, і на законодавчу підтримку;

б) економічний фактор, що впливає на всі демографічні структури і процеси, які відбуваються в сільській місцевості;

в) знанневий фактор, що свідчить про зростання ролі освітньо-професійних ресурсів села в його соціально-економічному розвитку.

9. Для ефективного виконання роботи людина повинна ...

а) бути здатною виконувати роботу;

б) мати бажання виконувати роботу;

в) чітко розуміти суть роботи;

г) наведені в усіх пунктах.

10. Який метод оцінки персоналу є най розповсюдженим?

а) анкетування;

б) тестування;

в) співбесіда;

г) атестація.

2.3. Сільськогосподарське дорадництво як складова системи

Питання для розгляду на практичних заняттях та самостійного опрацювання:

1. Інститут сільськогосподарського дорадництва. Місце дорадчих служб на ринку інформаційно-консультаційних послуг.

2. Система сільськогосподарського дорадництва України. Центри дорадчої діяльності.

3. Склад системи сільськогосподарського консультування. Кількісний і кадровий склад дорадчих формувань.

4. Фінансове забезпечення сільськогосподарського дорадництва.

5. Напрями дорадчих послуг сільськогосподарським товаровиробникам та сільському населенню.

Завдання:

1. На основі літературних джерел та конспекту лекцій охарактеризуйте побудову та структуру управління системи сільськогосподарського дорадництва України. Результати оформити у вигляді таблиці 10. Зробити висновки.

Таблиця 10 Система сільськогосподарського дорадництва України

Рівні організації	Складові системи		
	державна	громадська	науково-освітня
Державний			
Регіональний (обласний, міжрайонний)			
Місцевий (районний, селищний)			

2. На основі даних таблиць 11 та 12 проаналізуйте мережу інформаційно-консультаційних осередків, відділень та відокремлених підрозділів обласних дорадчих центрів на місцях та кадровий склад дорадчих формувань. Зробити висновки.

Таблиця 11 Кількість центрів дорадчої діяльності

Найменування адміністративно-територіальної одиниці	Кількість дорадчих формувань, внесених до Реєстру, всього	у т. ч. районного рівня	Осередки, відділення та відокремлені підрозділи дорадчих формувань	Загальна кількість дорадчих формувань
Вінницька	3	-	-	
Волинська	1	-	5	
Дніпропетровська	1	-	3	
Донецька	5	4	6	
Житомирська	3	1	-	
Закарпатська	3	2	-	
Запорізька	2	1	-	
Івано-Франківська	2	-	-	
Київська	3	-	6	
Кіровоградська	3	1	-	
Луганська	1	-	4	
Львівська	3	2	6	
Миколаївська	1	-	3	
Одеська	2	1	3	
Полтавська	2	1	5	
Рівненська	2	1	4	
Сумська	3	1	3	

Тернопільська	2	-	2	
Харківська	4	1	-	
Херсонська	2	-	-	
Хмельницька	3	2	18	
Черкаська	3	2	19	
Чернівецька	8	6	-	
Чернігівська	7	6	-	
Разом				

Таблиця 12 Розподіл кількісного і кадрового складу дорадчих формувань по регіонах

Найменування адміністративно-територіальної одиниці	Кількість зареєстрованих формувань	Дорадників, чоловік	Експертів-дорадників, чоловік	Разом, чоловік
Вінницька	3	17	19	
Волинська	1	11	10	
Дніпропетровська	1	5	-	
Донецька	5	25	8	
Житомирська	3	31	21	
Закарпатська	3	13	3	
Запорізька	2	8	17	
Івано-Франківська	2	43	18	
Київська	3	34	47	
Кіровоградська	3	17	22	
Луганська	1	5	12	
Львівська	3	53	45	
Миколаївська	1	6	23	
Одеська	2	26	12	
Полтавська	2	40	5	
Рівненська	2	20	7	
Сумська	3	16	29	
Тернопільська	2	13	1	
Харківська	4	38	25	
Херсонська	2	21	113	
Хмельницька	3	29	26	
Черкаська	3	35	61	
Чернівецька	8	24	4	
Чернігівська	7	31	37	
Разом				

Тестові завдання:

1. Хто приймає участь у розвитку дорадчої діяльності в Україні?

- а) Міністерство аграрної політики та продовольства України;
- б) Українська академія аграрних наук України;
- в) Університети аграрного спрямування;

- г) Асоціація фермерів та землевласників України;
- д) міжнародні проекти технічної допомоги;
- е) Національна Асоціація сільськогосподарських дорадчих служб України;
- є) дорадчі служби;
- ж) наведене в усіх пунктах.

2. Найважливіша функція дорадчих формувань полягає в тому щоб ...

- а) навчити сільськогосподарських товаровиробників самостійно приймати рішення з господарської діяльності за ринкових умов;
- б) навчити сільськогосподарських товаровиробників самостійно приймати рішення для визначення термінів посіву основних культур;
- в) навчити сільськогосподарських товаровиробників самостійно приймати рішення з отримання банківських кредитів для ведення господарської діяльності;
- г) навчити сільськогосподарських товаровиробників самостійно приймати рішення з господарської діяльності, але враховуючи поради сусідніх товаровиробників.

3. З чого складається система навчання в дорадництві?

- а) базова підготовка бакалаврів та магістрів з дорадчої діяльності;
- б) підвищення кваліфікації керівників дорадчих служб та навчання товаровиробників;
- в) підготовка кадрів агроконсалтингових служб та навчання товаровиробників;
- г) підвищення кваліфікації фахівців з дорадчої діяльності та навчання сільськогосподарських товаровиробників самостійно приймати рішення.

4. Що є основною метою дорадчої діяльності?

- а) поширення і впровадження у виробництво сучасних досягнень науки, техніки і технологій;
- б) надання сільськогосподарських товаровиробникам і населенню послуг з питань менеджменту та маркетингу;
- в) підвищення рівня знань та вдосконалення практичних навичок прибуткового господарювання сільськогосподарських товаровиробників та сільського населення;
- г) наведення в усіх пунктах.

5. Які основні складові частини дорадчої діяльності?

- а) інформаційно-довідкова, консультаційна, інноваційна;
- б) консультаційна, інформаційно-довідкова, навчальна;
- в) інформаційно-довідкова, консультаційна, інноваційна, навчальна;
- г) інноваційна, інформаційно-довідкова, навчальна.

6. Які основні методи дорадчої діяльності?

а) навчання суб'єктів господарювання, дослідження соціально-економічних проблем сільської місцевості та розробка варіантів їх розв'язання, демонстраційні покази форм і методів роботи суб'єктів господарювання, інформаційне забезпечення суб'єктів господарювання;

б) навчання суб'єктів господарювання, дослідження соціально-економічних проблем сільської місцевості та розробка варіантів їх розв'язання, демонстраційні покази форм і методів роботи суб'єктів господарювання;

в) навчання суб'єктів господарювання, демонстраційні покази форм і методів роботи суб'єктів господарювання, інформаційне забезпечення суб'єктів господарювання;

г) дослідження соціально-економічних проблем сільської місцевості та розробка варіантів їх розв'язання, демонстраційні покази форм і методів роботи суб'єктів господарювання.

7. Яка стаття Закону України «Про сільськогосподарську дорадчу діяльність» визначає основні завдання дорадчої служби?

а) третя;

б) четверта;

в) п'ята;

г) шоста.

8. Скільки статей має Закон України «Про сільськогосподарську дорадчу діяльність»?

а) 10;

б) 12;

в) 15;

г) 18.

9. Згідно з Законом України «Про сільськогосподарську дорадчу діяльність» дорадчі послуги – це ...

а) послуги, що надаються суб'єктами сільськогосподарської дорадчої діяльності суб'єктам господарювання, які здійснюють діяльність у сільській місцевості, сільському населенню;

б) послуги, що надаються суб'єктами сільськогосподарської дорадчої діяльності суб'єктам господарювання, які здійснюють діяльність у сільській місцевості, сільському населенню, а також органам місцевого самоврядування та органам виконавчої влади;

в) послуги, що надаються суб'єктами сільськогосподарської дорадчої діяльності суб'єктам господарювання, які здійснюють діяльність у сільській місцевості, а також органам місцевого самоврядування та органам виконавчої влади;

г) послуги, що надаються суб'єктами сільськогосподарської дорадчої діяльності суб'єктам господарювання, які здійснюють діяльність у сільській місцевості, сільському населенню, а також органам виконавчої влади.

10. Що з наведеного не визначається Законом України «Про сільськогосподарську дорадчу діяльність»?

- а) поняття дорадчих послуг;
- б) основні завдання та методи дорадчої діяльності;
- в) професійна підготовка дорадників та експертів дорадників;
- г) умови надання позачергових відпусток експертам-дорадникам.

ЗМІСТОВНИЙ МОДУЛЬ 3

СТРАТЕГІЯ РОЗВИТКУ ТА ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ СИСТЕМИ ІНФОРМАЦІЙНО- КОНСУЛЬТАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ АГРАРНОЇ СФЕРИ

3.1. Удосконалення системи інформаційно-консультаційного забезпечення аграрної сфери

Питання для розгляду на практичних заняттях та самостійного опрацювання:

1. Переваги та недоліки суб'єктів з надання інформаційних та консультаційних послуг, створених у формі ГО.
2. Переваги та недоліки суб'єктів з надання інформаційних та консультаційних послуг, створених у формі товариства.
3. Переваги та недоліки суб'єктів з надання інформаційних та консультаційних послуг, створених у формі державної установи.
4. Переваги та недоліки суб'єктів з надання інформаційних та консультаційних послуг, створених у формі підрозділу вищого навчального закладу(ПВНЗ).
5. Переваги та недоліки суб'єктів з надання інформаційних та консультаційних послуг, створених у формі приватних підприємств (ПП).

Завдання:

1. Проведення SWOT-аналізу суб'єктів з надання інформаційних та консультаційних послуг в аграрній сфері.

1. Згідно з Законом України «Про громадські об'єднання» визначити переваги та недоліки суб'єктів з надання інформаційних та консультаційних послуг, створених у формі громадської організації.
2. Згідно з Законом України «Про господарські товариства» визначити переваги та недоліки суб'єктів з надання інформаційних та консультаційних послуг, створених у формі товариств.
3. Проаналізувати переваги та недоліки суб'єктів з надання інформаційних та консультаційних послуг, створених у формі державної установи.

4. Проаналізувати переваги та недоліки суб'єктів з надання інформаційних та консультаційних послуг, створених у формі підрозділу вищого навчального закладу.

5. Згідно з Законом України «Про підприємництво» та Господарським кодексом визначити переваги та недоліки суб'єктів з надання інформаційних та консультаційних послуг, створених у формі приватних підприємств.

Тестові завдання:

1. Масові методи – це різні види інформування за допомогою ...

- а) радіо, телебачення, аудіо- і відеотехніки, електронних засобів, друкованих видань;
- б) радіо, телебачення, електронних засобів, друкованих видань, засобів наочної агітації;
- в) радіо, телебачення, аудіо- і відеотехніки, електронних засобів, друкованих видань, засобів наочної агітації;
- г) радіо, телебачення, аудіо- і відеотехніки, електронних засобів, засобів наочної агітації.

2. Що не відноситься до масових методів розповсюдження інформації?

- а) публікації в пресі, інтерв'ю на радіо і телебаченні;
- б) інформаційні експонати на виставках, стенди на людних магістралях;
- в) рекламна поштова розсилка матеріалів про театральні вистави;
- г) інформація в мережі Інтернет.

3. Яка головна мета групового методу консультування?

- а) організація ефективної взаємодії спеціалістів дорадчої служби безпосередньо з товаровиробниками;
- б) організація взаємодії спеціалістів дорадчої служби з товаровиробниками під час весняно-польових робіт;
- в) організація взаємодії спеціалістів дорадчої служби з товаровиробниками під час збору урожаю;
- г) організація ефективної взаємодії спеціалістів дорадчої служби з товаровиробниками для поставки міндобрив та засобів захисту рослин.

4. Що не відноситься до методики активного навчання і консультування?

- а) мозкова атака;
- б) ділова гра;
- в) аналіз конкретних ситуацій;
- г) аналіз міжнародного становища країни.

5. Що не відноситься до індивідуальних методів роботи дорадників?

- а) консультації в господарстві та офісі дорадчої служби;
- б) консультації по телефону і по переписці;
- в) консультування на урочистому прийомі в Верховній Раді;
- г) консультування на неформальних зустрічах.

6. Що вважається найбільш ефективним методом роботи консультанта?

- а) консультування товаровиробника на неформальних зустрічах;
- б) консультації товаровиробника в офісі дорадчої служби;
- в) відвідування консультантом господарства товаровиробника;
- г) консультації по телефону і по переписці.

7. Що вважається перевагою відвідування консультантом господарства товаровиробника?

- а) великі витрати часу і витрати коштів на поїздки;
- б) консультант не в змозі відвідувати регулярно велику кількість товаровиробників;
- в) консультант може ефективно допомогти товаровиробнику у виборі шляхів вирішення задач і з'ясувати його відношення до них;
- г) товаровиробник ніколи не звертається за допомогою і не відкриває всю свою інформацію, якщо в нього немає повної довіри до співробітника дорадчої служби.

8. Спеціалісти-консультанти мають ...

- а) досконально знати всі операційні системи для персонального комп'ютера;
- б) вільно володіти основними типовими пакетами програм для персональних комп'ютерів, орієнтуватись в сучасних інформаційних системах;
- в) досконально знати роботу персонального комп'ютера і сканера;
- г) досконально знати роботи кольорового принтера.

9. Що не відноситься до компонентів сучасних інформаційних систем в аграрному секторі?

- а) формування, систематизація і розповсюдження інформаційних ресурсів з метою забезпечення умов прозорості ринкового середовища та передумов для державного регулювання аграрного ринку;
- б) розробка та супроводження розподілених підприємницьких банків даних ринкової інформації;
- в) розробка та систематизація комп'ютерних технологій інформаційної підтримки безпосередньо ринкових формувань, зокрема, з питань планування обліку, аналізу документообігу та звітності;
- г) організація служб (підрозділів) по ремонту технічних засобів.

10. Метод маржинального доходу (Gross Margin) застосовується для ...

- а) оцінки окремих галузей чи технології виробництва продукції;
- б) прийняття рішень щодо обсягів виробництва і площ посівів;
- в) складання оптимальної виробничої практики;
- г) наведено в усіх пунктах.

3.2. Розвиток кооперативних форм інформаційно-консультаційного обслуговування

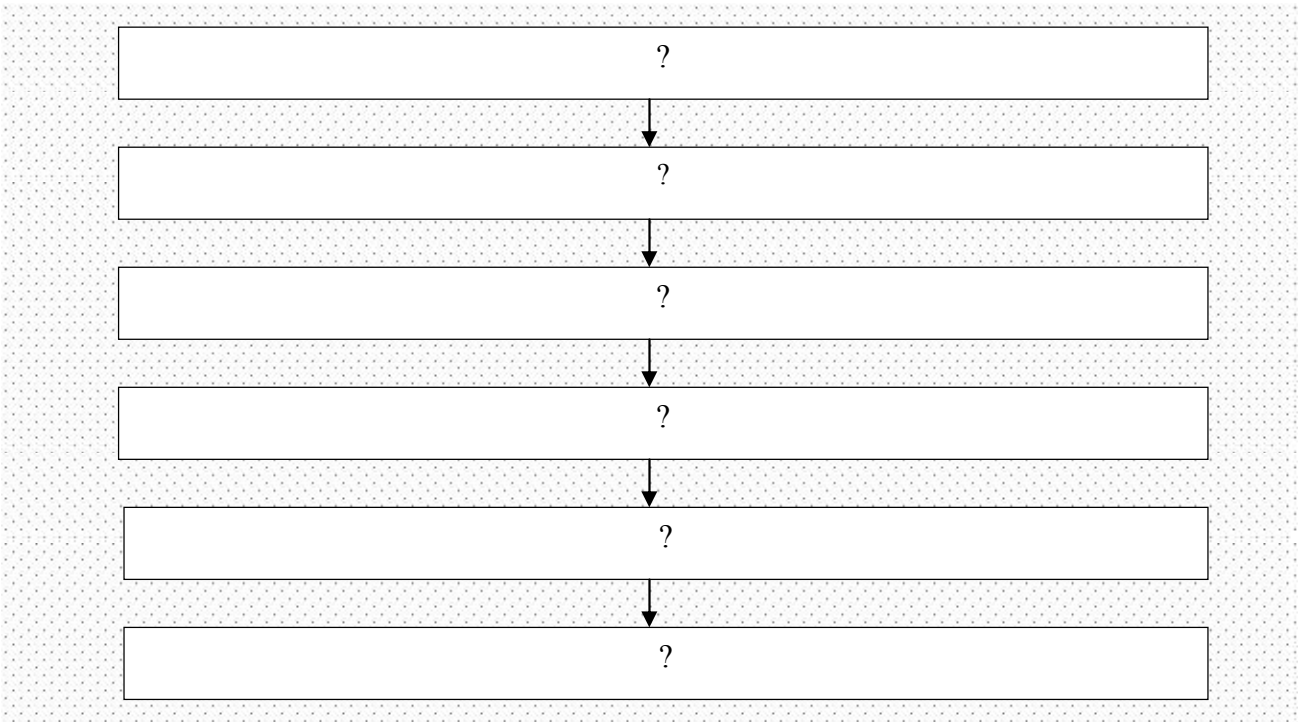
Питання для розгляду на практичних заняттях та самостійного опрацювання:

1. Значення і порядок створення районного інформаційно-консультаційного обслуговуючого кооперативу.
2. Основні етапи створення інформаційно-консультаційного кооперативу.
3. Алгоритм виявлення необхідності створення кооперативу на основі проблемних питань.
4. Техніко-економічне обґрунтування (ТЕО) проекту створення і діяльності кооперативу.
5. Управління районним інформаційно-консультаційним кооперативом. Етапи заснування районного інформаційно-консультаційного кооперативу.
6. Структура управління діяльністю районного інформаційно-консультаційного кооперативу.
7. Концептуальні засади формування і організації роботи районного інформаційно-консультаційного кооперативу. Модель організації системи інформаційно-консультаційного обслуговування.
8. Основні напрями роботи районних інформаційно-консультаційних кооперативів.

Завдання:

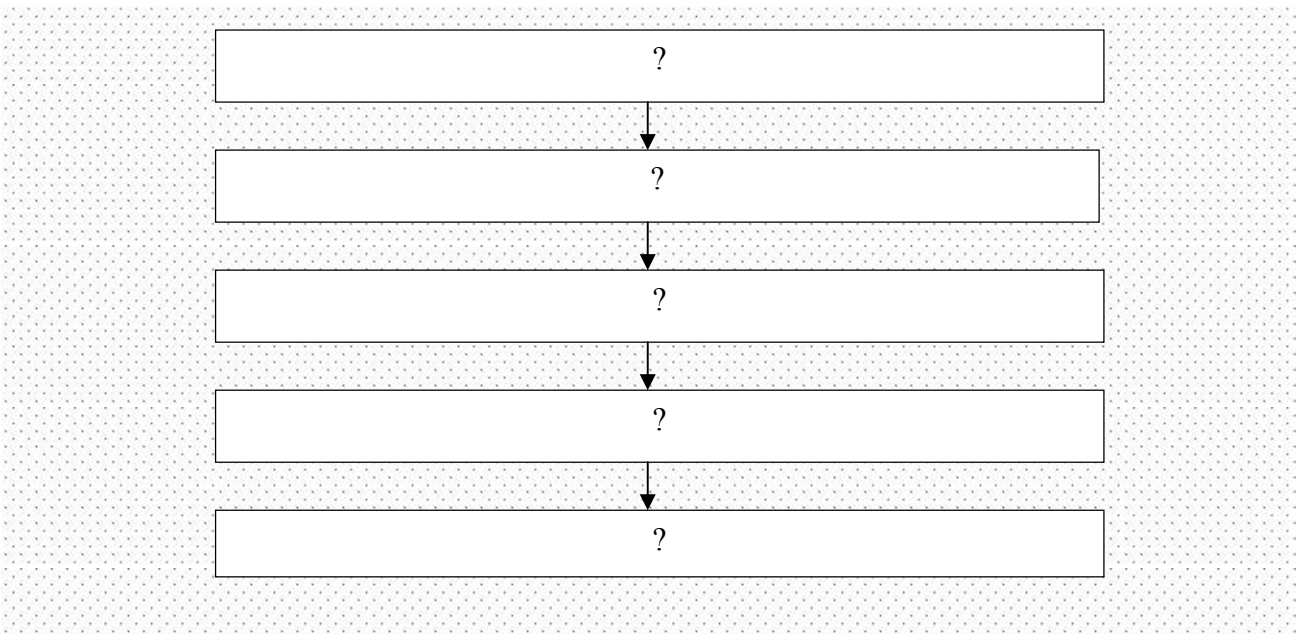
1. Визначити послідовність основних етапів за якими відбувається створення інформаційно-консультаційного кооперативу:

- початок роботи кооперативу
- розробка проекту створення кооперативу
- заснування кооперативу
- утворення ініціативної групи
- виникнення ідеї
- державна реєстрація кооперативу

Рисунок 2 Основні етапи створення інформаційно-консультаційного кооперативу

2. На основі літературних джерел та конспекту лекцій розробити алгоритм виявлення необхідності створення кооперативу на основі проблемних питань. Зробити висновки.

Рисунок 3 – Алгоритм виявлення необхідності створення кооперативу на основі проблемних питань

3. На рисунку 4 визначені основні етапи заснування районного інформаційно-консультаційного кооперативу.

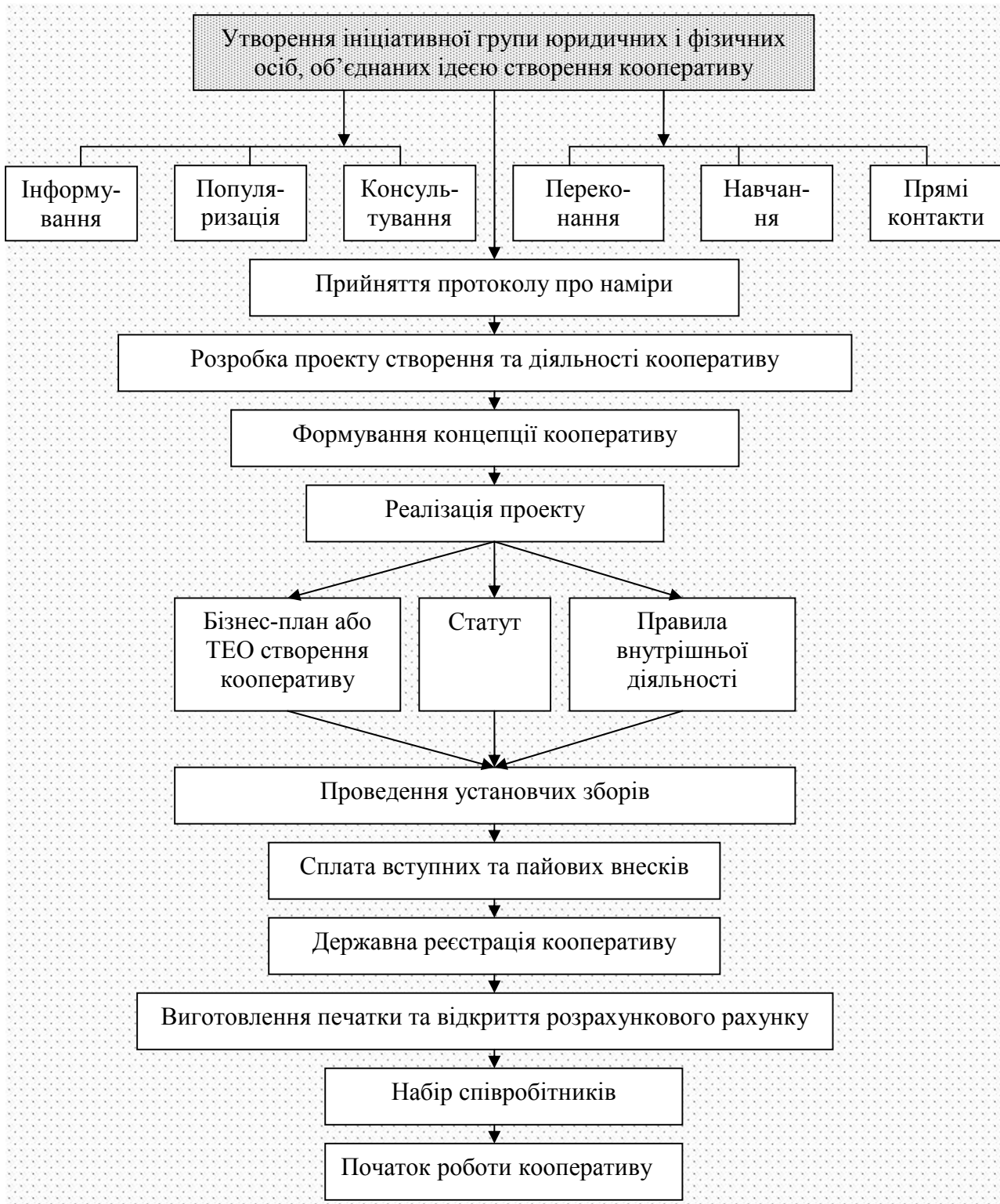

Рисунок 4 – Етапи заснування районного інформаційно-консультаційного кооперативу

Охарактеризувати (на конкретних прикладах та фактичних даних) етапи заснування районного інформаційно-консультаційного кооперативу.

Тестові завдання:

1. У даний час в аграрній сфері України функціонує система інформаційно-консультаційного обслуговування суб'єктів агропромислового виробництва і сільського населення, яка включає:

- а) державний, регіональний і районний рівні;
- б) національний, обласний та районний рівні;
- в) державний, районний, місцевий;
- г) національний, державний, місцевий.

2. Згідно з Законом України «Про сільськогосподарську кооперацію» сільськогосподарський обслуговуючий кооператив – це ...

а) юридична особа, утворена шляхом об'єднання фізичних осіб, які є сільськогосподарськими товаровиробниками, для спільного виробництва продукції сільського, рибного і лісового господарства на засадах обов'язкової трудової участі у процесі виробництва;

б) фізична або юридична особа незалежно від форми власності та господарювання, в якій валовий дохід, отриманий від операцій з реалізації сільськогосподарської продукції власного виробництва та продуктів її переробки, за наявності сільськогосподарських угідь (ріллі, сіножатей, пасовищ і багаторічних насаджень тощо) та/або поголів'я сільськогосподарських тварин у власності, користуванні, в тому числі й на умовах оренди за попередній звітний (податковий) рік, перевищує 50 відсотків загальної суми валового доходу.

в) кооператив, створений для надання послуг переважно членам кооперативу та іншим особам з метою провадження їх сільськогосподарської діяльності.

3. Специфічною й найхарактернішою рисою сільськогосподарського обслуговуючого кооперативу є те, що ...

а) його члени поєднують в одній особі співвласника кооперативного підприємства та його клієнта. Це має важливе стимулююче значення, сприяє орієнтації інтересів учасників кооперативного підприємства, насамперед на пошук економічної вигоди у групових діях;

б) використання землі як основного засобу виробництва, ведення сільськогосподарської діяльності, його розташування в сільській місцевості, а також задоволення потреб переважно сільського населення, наявність внутрішньогосподарських відносин, участь у кооперативній діяльності без нанесення збитку власному господарству;

в) це добровільне об'єднання громадян у самостійне підприємство для спільного виробництва сільськогосподарської продукції та товарів і діє на засадах підприємництва та самоврядування.

4. Визначте основні етапи створення інформаційно-консультаційного кооперативу:

а) розробка проекту створення кооперативу, виникнення ідеї, заснування кооперативу, утворення ініціативної групи, державна реєстрація кооперативу, початок роботи кооперативу;

б) виникнення ідеї, утворення ініціативної групи, розробка проекту створення кооперативу, заснування кооперативу, державна реєстрація кооперативу, початок роботи кооперативу;

в) утворення ініціативної групи, виникнення ідеї, розробка проекту створення кооперативу, заснування кооперативу, початок роботи кооперативу, державна реєстрація кооперативу.

5. Який Закон України регламентує діяльність громадської організації?

а) Закон України «Про господарські товариства»;

б) Закон України «Про підприємництво в Україні»;

в) Закон України «Про громадські об'єднання»;

г) Закон України «Про благодійництво і благодійні організації».

6. Який Закон України регламентує діяльність благодійної організації?

а) Закон України «Про господарські товариства»;

б) Закон України «Про підприємництво в Україні»;

в) Закон України «Про громадські об'єднання»;

г) Закон України «Про благодійництво і благодійні організації».

7. Які підходи до формування підрозділів консалтингового формування?

а) за територіальною ознакою, залежно від послуг;

б) за функціональною ознакою, залежно від програм;

в) залежно від клієнтів;

г) наведено у всіх пунктах.

8. Керівник дорадчої служби має приймати управлінські рішення ...

а) у межах своєї компетенції;

б) у межах поставлених перед керованим об'єктом задач;

в) відповідно з діючими юридичними нормами;

г) наведене в усіх пунктах.

9. Які основні принципи добору кадрів дорадчої служби?

а) відповідність професійної підготовки кандидата переліку функцій, які йому належить виконувати; гармонійне поєднання корисних для справи якостей керівника служби та його підлеглих, а також поєднання досвідчених і

молодих кадрів; врахування психологічних характеристик кандидатів і об'єднання в одну команду кандидатів з різними знаннями;

б) гармонійне поєднання корисних для справи якостей керівника служби та його підлеглих, а також поєднання досвідчених і молодих кадрів; врахування психологічних характеристик кандидатів і об'єднання в одну команду кандидатів з різними знаннями;

в) відповідність професійної підготовки кандидата переліку функцій, які йому належить виконувати; гармонійне поєднання корисних для справи якостей керівника служби та поєднання досвідчених і молодих кадрів; врахування психологічних характеристик кандидатів.

10. Визначте основні переваги організації системи інформаційно-консультаційного супроводу кооперативів, аграрних товаровиробників і сільського населення:

а) по-перше, районний інформаційно-консультаційний кооператив формується і управляється за безпосередньої участі його членів (переважно кооперативів першого рівня), що гарантує більш високий ступінь мотивації в наданні якісних консультаційних послуг; по-друге, співробітники кооперативу орієнтуються на реально актуальні проблеми своїх клієнтів, оскільки знають їх «з середини»; по-третє, має місце широкий спектр послуг з усіх видів діяльності членів кооперативу; четверте, некомерційний характер більшості послуг у зв'язку з підтримкою кооперативу його членами;

а) по-перше, районний інформаційно-консультаційний кооператив формується і управляється за безпосередньої участі його членів (переважно кооперативів першого рівня), що гарантує більш високий ступінь мотивації в наданні якісних консультаційних послуг; по-друге, співробітники кооперативу орієнтуються на реально актуальні проблеми своїх клієнтів, оскільки знають їх «з середини»; по-третє, має місце широкий спектр послуг з усіх видів діяльності членів кооперативу;

а) по-перше, співробітники кооперативу орієнтуються на реально актуальні проблеми своїх клієнтів, оскільки знають їх «з середини»; по-друге, має місце широкий спектр послуг з усіх видів діяльності членів кооперативу; по-третє, некомерційний характер більшості послуг у зв'язку з підтримкою кооперативу його членами.

11. Основні напрями роботи районних інформаційно-консультаційних кооперативів

а) послуги з ведення бухгалтерського і податкового обліку; розроблення і складання документів; допомога при кредитуванні; проведення семінарів з залучення регіональних спеціалістів; взаємодія з ревізійними і державними органами; допомога в пошуках покупців продукції, посередників, постачальників (обладнання, кормів, добрив, ПММ);

б) консультаційне забезпечення; послуги з ведення бухгалтерського і податкового обліку; розроблення і складання документів; допомога при

кредитуванні і одержанні державної підтримки; проведення семінарів з залучення регіональних спеціалістів; взаємодія з ревізійними і державними органами; допомога в пошуках покупців продукції, посередників, постачальників (обладнання, кормів, добрив, ПММ);

в) консультаційне забезпечення; послуги з ведення бухгалтерського і податкового обліку; допомога при кредитуванні; проведення семінарів з залучення регіональних спеціалістів; взаємодія з ревізійними і державними органами; допомога в пошуках покупців продукції.

3.3. Впровадження інновацій в систему інформаційно-консультаційного забезпечення

Питання для розгляду на практичних заняттях та самостійного опрацювання:

1. Формування національної системи агроінновацій і розробка механізмів просування їх до споживачів.

2. Інноваційні аспекти розвитку системи інформаційно-консультаційного забезпечення аграрної сфери.

3. Класифікація інформаційних технологій. Впровадження інформаційних технологій в агропромислові підприємства, об'єднання та організації.

4. Вітчизняні і зарубіжні інформаційні системи, призначені для управління підприємствами.

5. Порівняльна характеристика інформаційних систем, представлених в Україні.

6. Основні характеристики інформаційних систем управління підприємствами за класами.

7. Стандарти з управління процесами виробництва продукції.

Завдання:

1. В економіці України на даний час найбільшого поширення набули такі інформаційні системи (таблиця 13).

Разом з повнокомплектними інформаційними системами різного призначення український інформаційний ринок пропонує широкий асортимент програмних продуктів, які використовуються в управлінні підприємствами. Під час придбання їх особливо важливо скористатися консультацією досвідченого фахівця інформаційно-консультаційної служби, а не покладатися лише на рекламу компанії-розробника і продавця.

Підготувати інформаційний лист по найбільш відомим інформаційним системам, що пропонуються сільськогосподарським товаровиробникам в Україні.

Таблиця 13 Порівняльна характеристика інформаційних систем, представлених в Україні

Назва ІС	Компанія-розробник	Функціональні можливості та адаптованість до Українського законодавства
ЗАХІДНІ ІНФОРМАЦІЙНІ СИСТЕМИ		
SAP R/3	SAP AG (Німеччина)	Підтримка більше 4 СУБД та 4 ОС сервера, абсолютна адаптація
Oracle Applications	Oracle (США)	Підтримка 1 СУБД, абсолютна адаптація
Baan ERP	SSA Global (США)	Підтримка більше 4 СУБД та 4 ОС сервера, часткова адаптація
MBS Axapta, Navision	Microsoft (США)	Підтримка 1 СУБД та 1 ОС сервера, часткова адаптація
MFG/PRO	QAD (США)	Підтримка 2 СУБД та 4 ОС сервера, відсутня адаптація
Scala	Epicor (США)	Підтримка 1 СУБД та більше 4 ОС сервера, повна адаптація
ІНФОРМАЦІЙНІ СИСТЕМИ КРАЇН СНД		
«Галактика ERP»	«Галактика»	Підтримка більше 4 СУБД та 4 ОС сервера, повна адаптація
«Парус Предприятие»	«Парус»	Підтримка 1 СУБД та 1 ОС сервера, повна адаптація
«8.0. Предприятие»	«1С»	Підтримка 1 СУБД та 1 ОС сервера, повна адаптація
ІТ-предприятие	«Інформаційні технології»	Підтримка більше 4 СУБД та 1 ОС сервера, повна адаптація
BS Integrator	«Бизнес Сервис»	Підтримка 2 СУБД та 2 ОС сервера, повна адаптація
«Флагман»	«Инфософт»	Підтримка 2 СУБД та 2 ОС сервера, повна адаптація

Тестові завдання:

1. Серед основних завдань дорадчої діяльності визначено «...поширення та впровадження у виробництво сучасних технологій, новітніх досягнень науки і техніки...» як таких, що спрямовані на поліпшення добробуту сільського населення та розвиток сільської місцевості. Це визначено в ...

- а) Законі України «Про сільськогосподарську кооперацію»;
- б) Законі України «Про інноваційну діяльність»;
- в) Законі України «Про сільськогосподарську дорадчу діяльність»;
- г) Законі України «Про сільськогосподарську дорадчу службу».

2. Який показник застосовується для оцінки готовності суспільства використовувати досягнення інформаційно-комунікаційних технологій?

- а) показник мережної готовності (ПМГ);
- б) показник інформаційних технологій (ПІТ);
- в) показник світового економічного форуму (ПСЕФ);
- г) показник інформатизації суспільства (ПІС).

3. Показник мережної готовності базується на таких основних складових:

а) розвиток макро- та мікроекономічного середовища для удосконалення агропромислового виробництва; регуляторне середовище для розвитку інформаційно-комунікаційних технологій, створене в агропромисловому виробництві; готовність до використання інформаційно-комунікаційних технологій в аграрній сфері;

б) середовище створене в суспільстві для розвитку інформаційно-комунікаційних технологій; готовність до використання інформаційно-комунікаційних технологій окремими особами, бізнесом та владою;

в) макроекономічне середовище для розвитку інформаційно-комунікаційних технологій; регуляторне середовище для розвитку інформаційно-комунікаційних технологій, створене в суспільстві; готовність до використання інформаційно-комунікаційних технологій окремими особами, бізнесом та владою;

г) макроекономічне середовище для розвитку інформаційно-комунікаційних технологій; готовність до використання інформаційно-комунікаційних технологій окремими особами, бізнесом та владою.

4. Класифікація інформаційних технологій за ступенем охоплення завдань управління:

а) традиційні та нові інформаційні технології;

б) електронна обробка даних; автоматизація функцій управління; підтримка прийняття рішень; електронний офіс; експертна підтримка;

в) робота з текстовим редактором; робота з табличним процесором; робота із СКБД; робота із графічними об'єктами; мультимедійні системи; гіпертекстові системи;

г) бухгалтерський облік; банківська діяльність; податкова діяльність; страхова діяльність; інші.

5. Класифікація інформаційних технологій за способом побудови мережі:

а) бухгалтерський облік; банківська діяльність; податкова діяльність; страхова діяльність; інші;

б) електронна обробка даних; автоматизація функцій управління; підтримка прийняття рішень; електронний офіс; експертна підтримка;

в) локальні; багаторівневі; розподілені;

г) пакетні; діалогові; мережні.

6. Класифікація інформаційних технологій за предметними сферами обслуговування:

а) пакетні; діалогові; мережні;

б) бухгалтерський облік; банківська діяльність; податкова діяльність; страхова діяльність; інші;

- в) традиційні та нові інформаційні технології;
- г) електронна обробка даних; автоматизація функцій управління; підтримка прийняття рішень; електронний офіс; експертна підтримка.

7. Класифікація інформаційних технологій за класом реалізованих технологічних операцій:

- а) робота з текстовим редактором; робота з табличним процесором; робота із СКБД; робота із графічними об'єктами; мультимедійні системи; гіпертекстові системи;
- б) електронна обробка даних; автоматизація функцій управління; підтримка прийняття рішень; електронний офіс; експертна підтримка;
- в) традиційні та нові інформаційні технології;
- г) локальні; багаторівневі; розподілені.

8. Інформаційні системи управління підприємствами поділяються на класи:

- а) управлінські, виробничі та облікові системи;
- б) виробничі та збутові системи;
- в) фінансові та управлінсько-виробничі системи;
- г) фінансово-управлінські та виробничі системи.

9. Ядром кожної інформаційної системи управління підприємствами є ...

- а) стандарти з управління процесами виробництва продукції, що являють собою опис найбільш загальних підходів, згідно з якими повинні здійснюватися планування і контроль різних стадій виробничого процесу;
- б) сукупність організаційних і технічних засобів для збереження та обробки інформації з метою забезпечення інформаційних потреб користувачів;
- в) взаємозв'язана сукупність даних, обладнання, персоналу, які призначені для збору та зберігання інформації.

10. MRP – це ...

- а) стандарт – планування матеріальних ресурсів, що включає планування матеріалів для виробництва;
- б) стандарт – планування виробничих ресурсів, що, дозволяє планувати всі виробничі ресурси підприємства;
- в) стандарт – планування всіх ресурсів підприємства, (сировина, матеріали, обладнання, персонал і т.д.);
- г) стандарт – планування повного циклу виробництва та реалізації продукції, що додатково передбачає ще й взаємодію з клієнтами, тобто охоплює повний цикл від проектування виробу до його гарантійного і сервісного обслуговування після продажу.

11. CSRP – це ...

а) стандарт – планування матеріальних ресурсів, що включає планування матеріалів для виробництва;

б) стандарт – планування виробничих ресурсів, що, дозволяє планувати всі виробничі ресурси підприємства;

в) стандарт – планування всіх ресурсів підприємства, (сировина, матеріали, обладнання, персонал і т.д.);

г) стандарт – планування повного циклу виробництва та реалізації продукції, що додатково передбачає ще й взаємодію з клієнтами, тобто охоплює повний цикл від проектування виробу до його гарантійного і сервісного обслуговування після продажу.

3.4. Оптимізація джерел фінансування інформаційно-консультаційних служб

Питання для розгляду на практичних заняттях та самостійного опрацювання:

1. Класифікація джерел фінансування інформаційно-консультаційних служб.
2. Бюджетне фінансування. Кошти державних та регіональних програм і проектів, спрямованих на соціально-економічний розвиток аграрного сектора.
3. Інші зовнішні джерела фінансування.
4. Фінансування комерційними компаніями. Фінансування асоціаціями товаровиробників. Фінансування недержавними організаціями.
5. Інформаційно-консультаційна служба в рамках Міністерства і регіональних управлінь агропромислового розвитку.
6. Університетська модель інформаційно-консультаційної служби.
7. Фермерські організації або об'єднання з надання консультаційних послуг.
8. Модель інформаційно-консультаційної служби у складі комерційних фірм.
9. Приватні консультаційні служби.

Завдання:

1. Метод аналізу «часткових бюджетів» оснований на визначенні приросту або зниження чистого доходу в результаті запропонованих змін і дозволяє шляхом простих розрахунків методом порівняння визначитися з економічною доцільністю прийняття того чи іншого управлінського рішення.

Частковий бюджет складається із чотирьох базових статей:

Приріст вигод (надходжень)	Приріст затрат (втрат, витрат)
А - додатковий дохід, отриманий від використання запропонованих змін	С - втрачений (упущений) дохід, який втратить господарство від запропонованих змін
В - економія витрат при використанні запропонованих змін	Д - додаткові витрати – нові витрати, які понесе господарство при використанні запропонованих змін
Всього вигод (А + В)	Всього втрат (С + D)

Розрахунок $(A + B) - (C + D)$ показує прибутковість (збитковість) запропонованих змін.

Розрахунок $(A + B) ; (C + D)$ – зміна фінансово виправдана

Для виконання:

За допомогою програмного продукту Excel вирахувати загальні вигоди та втрати від використання інвестиційних ідей. Для порівняння різними слухачами робляться різні варіанти розрахунку прибутковості (збитковості) тієї чи іншої ідеї (проекту). Шляхом колективного обговорення вибираються найбільш прийнятні ідеї, а також оцінюється строк окупності інвестицій та коефіцієнт ефективності (рівень рентабельності проекту).

Перелік інвестиційних проектів:

1. Купівля комбайна «Дон»;
2. Купівля культиватора «Європак».

Інвестиційний проект №1. Купівля комбайна «Дон»

Купівля комбайна «Дон»

Вартість комбайна, грн	380000	Вартість агротехнічних послуг, грн/га	1200
Площа збирання, га	400	Додаткові витрати (зарплата, паливо 10 л/га, амортизація 15%, технічне обслуговування 6,5%)	

Інвестиційний проект №2. Купівля культиватора «Європак»

Купівля культиватора «Європак»

Обсяг робіт, га	400	Агротехнічні послуги, грн/га	125
Вартість обладнання, грн	55000	Додаткові витрати (амортизація 15%, технічний ремонт 2500 грн)	

Тестові завдання:**1. До зовнішніх джерел фінансування діяльності служб інформаційно-консультаційного забезпечення аграрної сфери відносять ...**

а) плата за фінансові, технологічні, маркетингові та інші консультації; ведення бухгалтерської звітності для клієнтів, аутсорсинг; допомога в проведенні різного роду економічних розрахунків; розроблення бізнес-планів; постачання оперативної інформації про ситуацію на ринках ресурсів, технологій, продукції; навчання і підвищення кваліфікації товаровиробників; розповсюдження рекламної продукції; проведення досліджень; надання посередницьких послуг тощо;

б) асигнування з державного, регіонального/обласного, або місцевого рівня бюджетів; кошти державних та недержавних програм і проектів, спрямованих на соціально-економічний розвиток аграрного сектора; інші, не заборонені законодавством джерела фінансування: гранти; банківські кредити, спонсорська допомога, міжнародна технічна допомога, благодійні внески тощо;

в) плата за фінансові, технологічні, маркетингові та інші консультації; розроблення бізнес-планів; постачання оперативної інформації про ситуацію на ринках ресурсів, технологій, продукції; проведення досліджень; асигнування з регіонального, або місцевого рівня бюджетів; кошти державних та недержавних програм і проектів, спрямованих на соціально-економічний розвиток аграрного сектора; міжнародна технічна допомога, благодійні внески тощо;

г) асигнування з державного або місцевого рівня бюджетів; кошти державних та недержавних програм і проектів; інші, не заборонені законодавством джерела фінансування; міжнародна технічна допомога; плата за фінансові, технологічні, маркетингові та інші консультації; допомога в проведенні різного роду економічних розрахунків; розроблення бізнес-планів; постачання оперативної інформації про ситуацію на ринках ресурсів, технологій, продукції; надання посередницьких послуг тощо.

2. До внутрішніх джерел фінансування діяльності служб інформаційно-консультаційного забезпечення аграрної сфери відносять ...

а) плата за фінансові, технологічні, маркетингові та інші консультації; ведення бухгалтерської звітності для клієнтів, аутсорсинг; допомога в проведенні різного роду економічних розрахунків; розроблення бізнес-планів; постачання оперативної інформації про ситуацію на ринках ресурсів, технологій, продукції; навчання і підвищення кваліфікації товаровиробників; розповсюдження рекламної продукції; проведення досліджень; надання посередницьких послуг тощо;

б) асигнування з державного, регіонального/обласного, або місцевого рівня бюджетів; кошти державних та недержавних програм і проектів, спрямованих на соціально-економічний розвиток аграрного сектора; інші, не заборонені законодавством джерела фінансування: гранти; банківські кредити, спонсорська допомога, міжнародна технічна допомога, благодійні внески тощо;

в) плата за фінансові, технологічні, маркетингові та інші консультації; розроблення бізнес-планів; постачання оперативної інформації про ситуацію на ринках ресурсів, технологій, продукції; проведення досліджень; асигнування з регіонального, або місцевого рівня бюджетів; кошти державних та недержавних програм і проектів, спрямованих на соціально-економічний розвиток аграрного сектора; міжнародна технічна допомога, благодійні внески тощо;

г) асигнування з державного або місцевого рівня бюджетів; кошти державних та недержавних програм і проектів; інші, не заборонені законодавством джерела фінансування; міжнародна технічна допомога; плата за фінансові, технологічні, маркетингові та інші консультації; допомога в проведенні різного роду економічних розрахунків; розроблення бізнес-планів; постачання оперативної інформації про ситуацію на ринках ресурсів, технологій, продукції; надання посередницьких послуг тощо.

3. Кошти загальнодержавного бюджету спрямовуються на вирішення таких завдань формування і функціонування служб сільськогосподарського дорадництва:

а) розробку програм розвитку аграрного сектору регіонів, у яких регіональні дорадчі служби беруть участь, включаючи програми створення і розвитку самих регіональних служб (ідентифікація проблем і потреб аграрного сектору і безпосередньо товаровиробників, розробка й аналіз способів вирішення їх та ін.);

б) фінансування (за підтримки регіонального бюджету) поточних витрат районної служби;

в) розробку й актуалізацію регіональних баз даних, адаптацію і поширення прикладних програмних продуктів;

г) створення інформаційних і глобальних комп'ютерних систем, а також оснащення регіональних дорадчих служб необхідним устаткуванням.

4. Кошти регіональних бюджетів спрямовуються на вирішення таких завдань формування і функціонування служб сільськогосподарського дорадництва:

а) створення і розвиток матеріально-технічної й інформаційної бази районної служби (разом з регіональним бюджетом);

б) створення і розвиток матеріально-технічної бази центральних інститутів служби;

в) розробку програм розвитку аграрного сектору загальнонаціонального масштабу (продовольча безпека країни, конкурентоспроможність аграрного сектору, охорона навколишнього середовища та ін.), у яких служба бере участь, включаючи цільові комплексні програми розвитку безпосередньо дорадництва;

г) підготовку і перепідготовку кадрів дорадчої служби районного (і частково регіонального) рівня.

5. Кошти місцевих бюджетів спрямовуються на вирішення таких завдань формування і функціонування служб сільськогосподарського дорадництва:

- а) підготовку і перепідготовку кадрів для дорадчих служб державного і регіонального рівнів;
- б) створення і розвиток матеріально-технічної й інформаційної бази регіональних (і частково районних) дорадчих служб;
- в) фінансування (за підтримки регіонального бюджету) поточних витрат районної служби;
- г) поточні витрати регіональних (частково районних) інститутів служби.

6. Відшкодування поточних витрат за рахунок одержаних доходів – це ...

- а) фінансова відповідальність;
- б) самоокупність;
- в) самофінансування;
- г) норма прибутку.

7. Фінансова стратегія керування фондами коштів підприємств з метою нагромадження капіталу, достатнього для фінансування розширеного відтворення – це ...

- а) фінансова відповідальність;
- б) самоокупність;
- в) самофінансування;
- г) норма прибутку.

8. Законом України «Про сільськогосподарську дорадчу діяльність» визначено, що у державних цільових програмах, спрямованих на розвиток сільського господарства та сільської місцевості, передбачається фінансування дорадчої діяльності ...

- а) в розмірі не менше 2 % коштів цих програм;
- б) в розмірі не менше 5 % коштів цих програм;
- в) в розмірі не менше 7 % коштів цих програм;
- г) в розмірі не менше 10 % коштів цих програм.

9. Ким виділяються на конкурсній основі кошти на гранти для їх подальшого цільового використання?

- а) міжнародними фінансовими організаціями, спеціальними фондами, урядами зарубіжних країн;
- б) міжнародними фінансовими організаціями, спеціальними фондами, урядами і громадськими організаціями зарубіжних країн;
- в) спеціальними фондами, урядами і громадськими організаціями зарубіжних країн;

г) міжнародними фінансовими організаціями, спеціальними фондами, громадськими організаціями зарубіжних країн.

10. Кому надаються безкоштовні соціально спрямовані дорадчі послуги на безкоштовній основі?

- а) суб'єктам підприємницької діяльності, що не працюють у сільськогосподарському виробництві;
- б) фізичним особам, що не проживають у сільській місцевості;
- в) вчителям сільських навчальних закладів;
- г) філіалам міських магазинів продажу товарів широкого вжитку.

11. Що не належить до соціально спрямованих дорадчих послуг?

- а) заходи з пропаганди державної аграрної політики;
- б) формування національних (регіональних) баз (банків) сільськогосподарської науково-технічної і ринкової інформації;
- в) підвищення кваліфікації без відриву від виробництва на платній основі;
- г) роботи з проведення виробничої перевірки і доопрацювання пропонувань до впровадження наукових розробок, нової техніки й технологій в аграрному виробництві.

Індивідуальні завдання для самостійної роботи здобувачів з дисципліни «Інформаційно-консультаційне забезпечення аграрної сфери»

ПІДГОТОВКА СЕМІНАРУ

Зміст роботи

Підготовка семінару пов'язана з виконанням взаємопов'язаних задач, що повинні бути виконані у визначеній послідовності.

Підготовча стадія включає наступні кроки:

- оголошення цілі семінару, розробки його задач, визначення цільової аудиторії, на яку буде розрахований даний семінар і яка повинна одержати від семінару найбільшу користь;
- визначення змісту семінару;
- підбір запрошуваних лекторів-викладачів і фахівців;
- розробка бюджету семінару;
- розробка системи оцінки семінару.

Підготовча стадія вважається завершеною, коли семінар готовий для реалізації.

Прийняття рішення про організацію і проведення семінару повинно підтверджуватись потребою в навчанні певної групи сільськогосподарських товаровиробників чи співробітників інформаційно-консультаційної служби, погоджуватись з задачами району чи регіону.

Аргументи, що обумовлюють необхідність проведення семінару повинні бути чіткими. На їхній основі і формулюється мета і задачі семінару, здійснюється вибір цільової групи.

Задачі семінару повинні бути ясними і послідовно зв'язаними одна з одною, являти собою практичну відповідь на існуючі потреби в навчанні і повинні бути відповіддю на питання: «Що повинні вміти робити учасники після закінчення семінару?».

Після того, як визначені задачі семінару, вони мають бути доведені до уваги тих, хто приймає участь у проведенні цього навчального заходу – організаторів семінару, лекторів, самих учнів.

Цільова аудиторія повинна дійсно випробувати необхідність в одержанні знань, пропонованих на семінарі для того, щоб підвищити свій професійним рівень. Майбутня група повинна бути чітко визначена в таких параметрах як вихідний рівень кваліфікації, вік, службове положення, стаж роботи, досвід і ін.

Після розробки задач і визначення цільової аудиторії переходять до **складання бюджету семінару, розробки його змісту і складання розкладу семінару.**

При цьому необхідно визначити найефективніші методи навчання, за допомогою яких можна здійснити процес передачі знань і формування навичок

у рамках конкретного семінару, а також співвідношення між теоретичним змістом і практичною частиною. Коли будуть пройдені всі підготовчі етапи, можна зробити оголошення про майбутнє проведення семінару.

З цією метою складається **інформаційний лист**. У ньому, як правило, міститься загальна (технічна й адміністративна) інформація про семінар, а також його назва, конкретний зміст, розклад занять, характеристика цільової аудиторії, вимоги, пропоновані до майбутніх слухачів, розмір і характер оплати і вказівка термінів для надання кандидатур на участь у семінарі. Тут же додаються стандартні форми реєстраційного листка (для надання кандидата на навчання від організації) і особистого листка, характеристики кандидата, у який повинні бути відзначені кваліфікація кандидата, його досвід роботи і очікування, пов'язані з семінаром.

Цей особистий листок являє собою велику важливість для процесу добору кандидата і допоможе організаторам семінару скласти повну характеристику групи в цілому.

Інформація про семінар повинна розсилатися завчасно, щоб дати час організації чи установі для добору кандидатів на навчання.

Процедура добору учасників семінару дуже важлива для успіху всього навчального заходу. Одним із факторів, що істотно впливає на досягнення цілей семінару, є особистісна і професійна характеристика учасників. Процес добору кандидатів ґрунтується на інформації, яку організації повинні надіслати не пізніше терміну, зазначеного в інформаційному листі.

Після цього організатори семінару повинні проінформувати організації про результати остаточного добору кандидатів. Разом з підтвердженням зарахування кандидата в учасники семінару в організацію направляєтся прохання, щоб вона з самий короткий термін підтвердила можливість участі в семінарі свого співробітника. У випадку, коли зарахований кандидат ж зможе відвідувати заняття, необхідно вчасно сповістити про це організаторів семінару.

При підборі викладачів семінару враховується ступінь володіння своїм предметом, практичний і лекторський досвід і т.п. Велику допомогу може зробити вивчення оцінок діяльності викладача на попередніх семінарах.

Після узгодження підбору педагогічного складу організаторам семінару необхідно зв'язатися з кожним з них, щоб одержати інформацію про ступінь їхньої зацікавленості в даному заході і можливості прийняти в ньому участь. Рекомендується провести особисту зустріч з кожним наміченим викладачем, щоб докладно обговорити зміст матеріалу, деякі вимоги і рекомендації та вирішити адміністративні питання: питання оплати, покриття транспортних витрат, можливість тиражування роздавального матеріалу тощо.

Проведення семінару вимагає ефективного і своєчасного виконання всіх навчальних заходів з урахуванням наявних умов і можливостей. **З точки зору послідовності усі теми семінару повинні бути взаємопов'язані одна з одною.**

До основних задач організаторів семінару, що забезпечують постійний контроль і підтримку високого рівня навчання відносяться такі:

- пояснення учасникам на відкритті семінару цілей навчання, опис основного змісту навчальних заходів, характеру майбутньої практичної роботи й очікувані дії учасників у рамках семінару;

- періодична присутність кого-небудь з організаторів на заняттях для стимулювання обміну досвідом між учасниками, відповіді на питання, що стосуються навчального матеріалу, а також контроль за засвоєнням матеріалу підведення проміжних підсумків у кінці кожного навчального дня, оцінка якості викладання та якості роздавальних матеріалів проведення коротких нарад з учасниками семінару для визначення якості засвоєння навчального матеріалу й обговорення виниклих проблем;

- забезпечення викладачів інформацією, що стосується характеристики групи й обговорення поточних змін у програмі;

- організація робочих підгруп всередині великої навчальної групи.

Одна з головних цілей будь-якого навчального заходу полягає в оцінці результатів його проведення.

Це дозволяє з'ясувати, чи були досягнуті поставлені цілі та які висновки зроблені в результаті проведення навчання. Ці результати виявляються особливо корисними при підготовці майбутніх навчальних заходів.

Оцінка викладачів проводиться з метою одержання думки слухачів про якість проведення конкретним викладачем кожного конкретного навчального заняття. Оцінка проводиться за чотирма основними критеріями:

- відповідність змісту заняття заявленій тематиці,
- якість викладення матеріалу,
- якість наочних засобів навчання і роздавальних матеріалів,
- оцінка заняття з точки зору одержання нових знань.

Оцінка семінару дозволяє одержати думку слухачів про якість організації і проведення семінару в цілому.

Підготовка семінару

1. Розробка плану підготовки і проведення виїзного заняття

Підготовку до виїзного заняття рекомендується проводити в такий послідовності:

- Уточнення призначення виїзного заняття в структурі навчальної програми і/чи семінару з урахуванням числа і характеру учасників;

- Розробка зразкового сценарію виїзного заняття та його узгодження з іншими заходами, проведеними в рамках семінару; вибір дати виїзного заняття:

- Розробка приблизного бюджету виїзного заняття і перевірка фінансових можливостей для реалізації запропонованого сценарію; пошук прийняттого варіанта, якщо ресурси не дозволяють цілком здійснити задумане.

- Узгодження дати, сценарію і бюджету виїзного заняття з підприємством, де воно повинно проходити; пошук компромісних рішень.

- Оформлення необхідних документів (угод), одержання офіційних підтверджень з боку приймаючого підприємства (якщо усних домовленостей недостатньо).

Ці підготовчі роботи необхідно виконувати паралельно з іншими заходами щодо підготовки семінару і розробкою його програми. Крім того, важливо не упустити наступних моментів, які стосуються програми самого виїзного заняття:

1 - складання розкладу дня, відведеного для виїзного заняття (час і місце збору учасників; маршрут і час у дорозі; розклад зустрічей з керівництвом і фахівцями господарства; маршрути переміщень по об'єктах на території господарства і час на огляд об'єктів; час на роботу з документами; час на харчування учасників; інші моменти);

2 - перелік і способи збору необхідних даних (усна розповідь, ксерокопіювання матеріалів, вибір даних з документів, копіювання використовуваних у господарстві баз даних на дискети тощо); організатори семінару і виїзного заняття повинні заздалегідь погодити з керівництвом і фахівцями господарства перелік даних, які учасники семінару повинні одержати на місці; при цьому варто подбати про збереження комерційної таємниці і не запитувати тих даних, що не підлягають розголошенню;

3 - посади і прізвища представників господарства, що будуть подавати інформацію і супроводжувати учасників виїзного заняття по території господарства; ці дані бажано приготувати і роздати учасникам до моменту відправлення на виїзне заняття разом із програмою самого заняття; учасники повинні чітко уявляти собі весь маршрут поїздки і статус тих працівників господарства, з якими їм потрібно буде розмовляти; приклад подібних роздавальних матеріалів.

2. Підготовка виїзного заняття

Для реалізації спочатку наміченого плану підготовки і проведення виїзного заняття необхідно розділити обов'язки і виділити відповідальних за кожну із намічених робіт.

3. Підготовка списку учасників виїзного заняття

При організації виїзного заняття необхідно визначити список учасників. Після початку семінару стає відомим остаточне число його учасників, частина з яких розміщається в готелі, а інші можуть проживати за іншими адресами. Це важливо врахувати при призначенні часу і місця збору (наприклад, хтось з учасників може приєднатися вже на маршруті, самостійно прибути в господарство до зазначеного часу).

Крім того, бажано в списку учасників семінару вказати посади учасників і місце їхньої основної роботи. Це дозволить керівництву і фахівцям підприємства краще підготуватися до зустрічі, врахувати потенційні інтереси і ступінь попередньої інформованості слухачів.

Додатково до слухачів семінару учасниками виїзного заняття можуть бути співробітники центра інформаційно-консультаційної служби:

- організатор виїзного заняття (обов'язково),
- організатор семінару,
- викладачі, технічний персонал центра,
- також запрошені з боку особи (наприклад, представники партнерських організацій, відомств і т.п.

Повний список учасників виїзного заняття варто включити і данні про представників приймаючого господарства з вказівкою їхніх посад. Інші учасники семінару одержують інформацію про те, кому можна задати питання.

4. Підготовка збору даних при проведенні виїзного заняття

Матеріали, необхідні для учасників виїзного заняття повинні бути заздалегідь підготовлені, оскільки час перебування в господарстві обмежено. Оперативний пошук і підбор даних, про необхідність яких керівництво господарства не було сповіщено заздалегідь, як правило, займає занадто багато зусиль і не узгоджується з розкладом дня виїзного заняття. У крайньому випадку, можна обговорити можливість підготовки цих даних після від'їзду учасників з наступною доставкою в центр ІКС чи передачею їх по факсу, електронній пошті чи іншими способами.

Обсяг і характер матеріалів, які відповідно до сценарію виїзного заняття учасники повинні одержати в господарстві безумовно зв'язаний з основною темою і програмою того навчального заходу, у складі якого проводиться виїзд на підприємство. Як загальні рекомендації можна перелічити:

- обмежений обсяг даних (обмеження зв'язане з часом перебування на об'єктах);
- актуальність даних (ці дані можна одержати тільки в господарстві одночасно з відвідуванням об'єктів на території господарства і спостереженням за реальними технологічними процесами);
- додатковий характер даних (до поїздки в господарство учасники повинні бути досить докладно ознайомлені з загальною ситуацією, показниками розвитку підприємства і галузі, що їх цікавить, а також іншою інформацією);
- конкретність даних (кожний з учасників виїзного заняття повинен мати досить чітко поставлену задачу і уявляти, які саме дані йому необхідні для її рішення на додаток до обсягу даних, що є до моменту виїзду в господарство).

На підставі розробки програми семінару і сценарію виїзного заняття організатори повинні скласти і погодити перелік питань і продумати бланки таблиць для збору даних у господарстві. Крім того, бажано вирішити питання, які дані включаються в додаткові роздавальні матеріали, які видаються учасникам при приїзді в господарство, і які прості) викладаються усно для фіксації з голосу. Останні можна розділити на ті, котрі оголошуються під час дискусії в конторі підприємства, і ті, котрі доводяться до уваги учасників при

огляді конкретних об'єктів і записати їх можна буде під час заключної бесіди в конторі.

Особлива роль приділяється додатковому запитальнику. У нього подвійне призначення: з одного боку доповнити зібрані іншими способами дані, з іншого боку, забезпечити постійну увагу з боку кожного учасника виїзного заняття протягом усього часу з моменту від'їзду.

5. Проведення виїзного заняття

Безпосередньо при проведенні виїзного заняття організатори з боку ІКС повинні не забувати про свої задачі і забезпечувати досягнення кінцевого результату. Основний організатор заходу повинен бути учасником виїзного заняття в обов'язковому порядку, оскільки саме він краще усіх уявляє собі сценарій заняття та його ключові моменти, саме з ним усі питання погоджували представники господарства.

Організатори повинні проконтролювати явку інших учасників (у т.ч. забезпечити «підбір» учасників, зустріч з який планується на маршруті).

Організатори повинні забезпечити паралельно з іншими заходами оформлення усіх фінансових документів і всі погоджені виплати представникам господарства (консультації, харчування тощо), якщо оформлення і виплати не перенесені на інший час.

Організатори повинні стежити за дотриманням загального розкладу всього заходу, коректувати графік відвідування об'єктів, стежити за регламентом під час обговорення. По можливості організатори повинні дипломатичне впливати на хід обговорення, якщо учасники семінару і/чи представники господарства занадто відвернулися від основної теми.

Високий рівень організації і проведення виїзного заняття, як правило, створює сприятливу атмосферу для результативного завершення всього семінару, забезпечують консолідацію сформованих груп. Бажано, наприкінці виїзного заняття запросити на презентацію результатів семінару керівників і фахівців господарства. У такому випадку учасники семінару одержують додатковий стимул для творчого рішення поставлених задач.

Контроль знань

Рейтингова оцінка знань відрізняється від традиційної більш широким інтервалом балів, які диференційовані відповідно до складності матеріалу, що контролюється його об'ємом, рівнем самостійності освоєння, тощо.

Проміжний контроль знань здійснюється шляхом тестування, усного опитування та проведення контрольних робіт здобувачів, виконанням індивідуальних завдань.

Кінцевий контроль знань випускників з дисципліни здійснюється під час іспиту з дисципліни.

Схема поточного і заключного контролю знань

№ з/п	Форма контролю	Контроль протягом семестру, разів	Максимальна оцінка кожної одиниці / всього
I. Постійна робота			
1	Тестування на практичних заняттях	5	5/25
2	Підготовка реферату	1	10/10
II. Самостійна робота			
1	Індивідуальні завдання	2	5/10
2	Самостійна робота	1	5/5
III. Контролюючі заходи			
1	Підсумкова контрольна робота	1	10/10
IV. Іспит (залік)		1	40/40
Разом максимальна кількість балів			100

За всі види робіт впродовж семестру (тести, опитування, контрольні роботи, реферати, тощо) студент може отримати від 0 до 100 балів.

Список літературних джерел:

1. Бородіна О. М. Сільськогосподарське дорадництво та проблеми його кадрового забезпечення / О. М. Бородіна. – К. : ІАЕ УААН, 2001. – 72 с.
2. Бутенко Т. А. Аграрний консалтинг : конспект лекцій / Т. А. Бутенко; Харк. нац. аграр. ун-т ім. В. В. Докучаєва. – Х., 2005. – 46 с.
3. Бутенко Т. А. Концептуальні положення подальшого розвитку системи інформаційно-консультаційного обслуговування агробізнесу в Харківській області / Т. А. Бутенко // Вісник ХНАУ, 2005. – № 3. – С. 164-171. – (Сер. Економіка АПК і природокористування).
4. Бутенко Т. А. Інформаційне забезпечення ефективної діяльності агропідприємств / Т. А. Бутенко // Вісник ХНАУ, 2015. – № 3. – С. 230-237. – (Сер. Економічні науки).
5. Верба В. А. Організація консалтингової діяльності : навчальний посібник / В. А. Верба, Т. І. Решетняк. – К. : КНЕУ, 2000. – 244 с.
6. Галич О. А. Сільськогосподарське дорадництво : навч. посіб. для студ. ВНЗ / О. А. Галич, О. О. Сосновська. – К. : Центр учбової літератури, 2007. – 367 с.
7. Дерлеменко В. В. Сільськогосподарські інформаційні консультаційно-освітні служби : монографія / В. В. Дерлеменко. – К. : ННЦ ІАЕ, 2001. – 452 с.
8. Дубов Д. В. Інформаційне суспільство в Україні: глобальні виклики та національні можливості: аналіт. доп. / Д. В. Дубов, О. А. Ожеван, С. Л. Гнатюк. – К. : НІСД. – 2010. – 64 с.
9. Жаворонкова Г. В. Інформаційне підприємництво: інновації, консалтинг, маркетинг / Г. В. Жаворонкова. – Національний авіаційний ун-т. – К. : НАУ, 2003. – 366 с.
10. Збірник наукових праць майстер-класу «Роль дорадчих служб у підвищенні рентабельності сільськогосподарського виробництва». – К. : ТОВ «Норі та-плюс», 2007. – 142 с.
11. Інформаційний вісник щодо актуальних питань з дорадництва (для вищих навч. закладів / підрозділів / післядипломної освіти) : підбірка статей учених з питань розвитку дорадництва / відп. за випуск ст. н. с. Наук.-метод. центру аграрної освіти Панчук Б. В. – К. : «Аграрна освіта», 2011. – 60 с.
12. Інформаційні системи і технології в економіці : посібник для студентів вищих навчальних закладів / за ред. В. С. Пономаренка – К. : ВЦ «Академія», 2002. – 544 с.
13. Кальна-Дубінюк Т. П. Особливості створення та функціонування сільськогосподарської дорадчої служби – Extension / Т. П. Кальна-Дубінюк // Економіка АПК, 2002. – № 4. – С. 118-123.
14. Кальна-Дубінюк Т. П. Дослідження напрямків розвитку агроконсалтингової діяльності та освіти в Україні / Т. П. Кальна-Дубінюк, В. Є. Давиденко, В. В. Марченко // Аграрна наука та освіта, 2002. – Т. 3. № 1-2. – С. 67-73.

15. Кальна-Дубінюк Т. П. Сільськогосподарська дорадча діяльність : навч. посіб. для дистанційного навчання / [Т. П. Кальна-Дубінюк, І. П. Кудінова, Л. Х. Рибак та ін.], 2009. – 320 с.
16. Кальна-Дубінюк Т. П. Сільськогосподарська дорадча діяльність : навчальний посібник. Дистанційний курс / [Т. П. Кальна-Дубінюк, І. П. Кудінова, Л. Х. Рибак та ін.] – з грифом МАП. – Ніжин : Видавець ПП Лисенко М. М., 2010. – 360 с.
17. Клочан В. В. Досвід і проблеми формування сільськогосподарських дорадчих служб в Україні / В. В. Клочан // Вісник аграрної науки Причорномор'я. – Миколаїв, 2009. – Вип. 2 (49). – С. 106-110.
18. Клочан В. В. Інституціональне забезпечення середовища інформаційно-консультаційного забезпечення в період реформування аграрної сфери / В. В. Клочан // Вісник аграрної науки Причорномор'я. – Миколаїв, 2011. – Вип. 4 (62). – Т. 2. – С. 33-39.
19. Клочан В. В. Інформаційне обслуговування аграрного сектору економіки / В. В. Клочан // Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету (економічні науки) / за ред. В. А. Рульєва. – Мелітополь : Вид-во Мелітопольська типографія «Люкс», 2010. – № 2 (10). – 446 с.
20. Клочан В. В. Інформаційно-консультаційні служби: теорія і практика / В. В. Клочан // Вісник аграрної науки Причорномор'я, 2010. – Вип. 1 (52). – Т. 1. – С. 157-163.
21. Клочан В. В. Методика і критерії оцінки ефективності інформаційно-консультаційного забезпечення сільського господарства / В. В. Клочан // Таврійський науковий вісник, 2012. – Вип. 78. – С. 211-220.
22. Клочан В. В. Методичні положення дослідження інформаційно-консультаційного забезпечення / В. В. Клочан // Культура народів Причорномор'я. – Научний журнал, 2011. – № 200. – С. 38-42.
23. Клочан В. В. Організаційно-економічні особливості інформаційно-консультаційного забезпечення сільського господарства / В. В. Клочан // Бізнес-навігатор, 2011. – № 26. – С. 170-176.
24. Клочан В. В. Формування системи інформаційно-консультаційного забезпечення аграрної сфери в Україні / В. В. Клочан // Культура народів Причорномор'я. – Научний журнал, 2011. – № 218. – С. 106-109.
25. Клочан В. В. Система інформаційно-консультаційного забезпечення аграрної сфери: монографія / В. В. Клочан. – М. : МДАУ, 2012. – 371 с.
26. Корінець Р. Я. Сільськогосподарське дорадництво : запитання та відповіді / Р. Я. Корінець. – Інститут сільського розвитку. – К., 2003. – 23 с.
27. Кропивко М. Ф. Інформація в управлінні агропромисловим виробництвом / М. Ф. Кропивко. – К. : ННЦ ІАЕ, 1997. – 252 с.
28. Кропивко М. Ф. Інформаційно-консультаційне обслуговування як об'єкт підприємницької діяльності / М. Ф. Кропивко, М. І. Лобанов // Економіка АПК, 2000. – № 1. – С. 18-27.

29. Кудінова І. П. Система сільськогосподарського дорадництва в Україні / І. П. Кудінова // Збірник статей «Розвиток державної системи дорадництва та її освітніх програм». – Ніжин : ПП Лисенко М. М., 2011. – С. 204-207.
30. Лупенко Ю. О. Стратегічні напрями розвитку сільського господарства України на період до 2020 року / за ред. Ю. О. Лупенка, В. Я. Месель-Веселяка. – К. : ННЦ ІАЕ, 2012. – 182 с.
31. Мазуренко О. В. Інформаційно-консультаційне забезпечення управління стійким розвитком аграрного сектору економіки / О. В. Мазуренко // Облік і фінанси, 2013. – № 1 (59). – С. 130-136.
32. Основи аграрного консалтингу : навчальний посібник / за ред. М. Ф. Кропивка. – К. : Агроконсалт, 2004. – 285 с.
33. Основи аграрного консалтингу : підручник / М. Ф. Кропивко, Т. П. Кальна-Дубінюк, М. Ф. Безкровний. – К. : Освітня книга, 2006. – 224 с.
34. Основи сільськогосподарського дорадництва в Україні : навчальний посібник для дорадчих служб / за ред. Р. Шмідта. – Л. : НВФ «Українські технології», 2003. – 680 с.
35. Організація інформаційно-консультаційного забезпечення АПК України / [П. Т. Саблук, Б. К. Скірта, В. М. Скупий та ін.]; за ред. П. Т. Саблука. – К. : ННЦ ІАЕ, 2003. – 440 с.
36. Посібник для сільськогосподарських дорадників / за ред. А. Гайдачука. – Поморський Осередок дорадництва, Відділ в Старому Полі, 2005. – 325 с.
37. Пугачова К. М. Світовий досвід дорадництва у сільському господарстві / К. М. Пугачова // Зовнішня торгівля : право та економіка. – К. : УАЗТ, 2001. – С. 93-97.
38. Рибак Л. Х. Планування та розробка освітніх програм в дорадчій діяльності / Л. Х. Рибак // Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України, 2011. – Вип. 168. – Ч. 3. – С. 190-194.
39. Сіренко Н. М. Інституціональне середовище інноваційного розвитку аграрного сектора / Н. М. Сіренко // Вісник аграрної науки Причорномор'я, 2011. – Вип. 3 (60). – С. 18-25.
40. Становлення сільськогосподарських дорадчих служб в Україні / за ред. Романа Шмідта. – К. : Мінагрополітики, 2002. – 88 с.
41. Теорія та практика дорадництва (планування та втілення програм екстеншн) : навчальний посібник. – В. : Консоль, 2004 – 240 с.
42. Ульянченко О. В. Напрями розвитку регіональної системи дорадництва / О. В. Ульянченко, Т. А. Бутенко // Інформаційні ресурси та їх використання в агропромисловому виробництві : Зб. наук. пр. № 4. – К. : ННЦ ІАЕ, 2005. – С. 111-116.
43. Управлінський консалтинг : навчальний посібник / за ред. М. Ф. Кропивка. – Агроконсалт, 2004. – 344 с.
44. Хмельницька обласна дорадча аграрна служба – два роки роботи / А. Т. Цвігун, В. С. Вапняк, В. В. Бугерчук. – Кам'нець-Подільський, 2004. – 29 с.

45.Шебанін В. С. Значення інституцій у забезпеченні ефективного розвитку АПК / В. С. Шебанін, О. В. Шебаніна, І. І. Червен // Вісник аграрної науки Причорномор'я. Науково-теоретичний фаховий журнал, 2011. – Вип. № 3 (60). – С. 3-9.

46.Шенгерій Т. О. Інформаційне забезпечення інноваційної діяльності сільськогосподарських підприємств: аналітика макрорівня / Т. О. Шенгерій // Європейський вектор економічного розвитку, 2013. – № 1 (14). – С. 202-207.

47.Шмідт Р. М. Національна асоціація сільськогосподарських дорадчих служб України (в документах та матеріалах: квітень, 2004 – вересень, 2004). – К. : Національна асоціація сільськогосподарських дорадчих служб України ; Львів-Київ : НВФ «Українські технології», 2004. – 348 с.

48.Шпикуляк О. Г. Інституціональне забезпечення розвитку та регулювання аграрного ринку: аналітична оцінка / О. Г. Шпикуляк // Економіка АПК, 2010. – № 4. – С. 150-157.

49.Яхно К. Г. Напрями розвитку інформаційного забезпечення ринку аграрної продукції / К. Г. Яхно // Науковий вісник Херсонського державного університету, 2016. – В. 21. – Ч. 1. – С. 46-49.

Навчальне видання

**ІНФОРМАЦІЙНО-КОНСУЛЬТАЦІЙНЕ
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ АГРАРНОЇ СФЕРИ**
Методичні рекомендації

Укладачі: **Клочан В'ячеслав Васильович**
Безп'ята Ірина Володимирівна

Формат 60X84 1/16. Ум. друк. арк.
Тираж 50 прим. Зам. № ____

Надруковано у видавничому відділі
Миколаївського національного аграрного університету
54020, м. Миколаїв, вул. Георгія Гонгадзе, 9

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК №4490 від 20.02.2013 р.